

Evkaf-ı Hümâyun Nezareti'nin kuruluş tarihi

ve

nazırların hal tercümeleri

3

İbn'ül-emin Mahmut KEMAL Hüseyin HÜSAMETDİN

Sadeleştirek Neşre Hazırlayan
Nazif ÖZTÜRK

MUSTAFA KÂNI BEY

Sadaret isminin ilk defa Başvekalet ismiyle değiştirilmesi ve Dahiliye Nezareti ile birleştirilerek, 4 Muharrem H. 1254 tarihinde Rauf Paşa'nın bu göreve terfi edilmesi üzerine, Mustafa Kâni Bey 11 Cemâziyelülâ H. 1254/M. 1838'de Başvekalet Muavinliğine tayin edilmiş ve ayrıca bu göreve ilaveten Ziraat Riyâseti Vekilliliği de verilmiştir.

Başvekâlet Muavinliğinin ihdası ve Mustafa Kâni Bey'in bu göreve atanması "*Takvimi Vakâ'yi*" de(27) şöyle anlatılmaktadır:

"*Kamu kuruluşlarındaki yeniden düzenlemenin bir gereği olarak bundan bir yıl önce, her Nezarette Nazıra yardımcı olmak üzere birer Müsteşar tayin edilmişti. Saltanat-ı seniyyede bütün Vekillere başkanlık etmek ve işlerin koordinesini sağlamakla görevli bulunan Başvekalete bağlı yüksek rütbeli askerler, Dairelerin başında Müdürler ve bunların mahiyetinde mutemet bazı kişiler bulunmakta ise de, bunların hepsinin üzerinde Başvekalet Muavinliği ünvanı ile bir kadronun ihdas edilmesi gerekli görülmektedir. Bu kadroya atanacak kişi, içten ve dıştan gelecek her türlü işlerin müzakeresini yapacak, gerektiğinde bazı konular hakkında Başvekile şifahi bilgiler verecektir. Böylece işlere sürat kazandırılmış olacak ve aynı zamanda arında irade-i seniyye alınması sağlanmış olacaktır. Bu sebeble, itimat sahibi ve sır tutan bir kişinin Bab-ı âliye tayininin yapılması uygun olacaktır. Bu vasıflara sahip bulunan Meclisi Ahkâmı Adliye Âzâlarından Mustafa Kâni Bey'e, rütbe-i ülânın ibtidası yani Divaniye erbabının Başkanına ait ünvanın verilmesi ve bu şekilde daha önce kendisine bir rütbe-i ülâ nışanı verilmiş olduğundan Meclisi Ahkâmı Adliye memuriyeti de uhdesinde kalmak ve zaman buldukça oraya gitmek ve ayrı-*

ca Meclis Memuriyetine ait nışan da kendisinde bulunmak kaydıyla Başvekil Muavinliğine atanması Padişah tarafından 11 Cemâziyelülâ H. 1254/M. 1838'de onaylanmış ve aynı gün icraata geçilmiştir."

Tarih-i Lütfi'de(28) "*Bab-ı âli ile Sarayı Hümâyun arasında Kâni Bey, haberleşmeyi temin etmekte idi*" denilmektedir.

Mısır meselesine dair Kalender Köşkü'nde İngiltere Elçisi ile yapılan toplantıya Mustafa Kâni Bey de görevlendirilmiştir. Bu toplantı ile ilgili Bab-ı âliye takdim edilen karar: "*Mustafa Kâni Beyefendi beraberindeki heyetle birlikte Kalender Köşkü'ne geldiğinde, İngiltere Elçisinin de gelmiş olduğu görülerek müzakerelere başlandı. Yapılan karşılıklı konuşmalarda Kâni Beyin yapmış olduğu konuşmadan ve davranışlarından İngiltere Elçisinin pek hoşnut olduğu, bilhassa vedalaşma sırasında kendisine iltifat etmesinden memnun kalarak teşekkür ettiği, ayrıca tekrar görüşmek arzusunun izhar ederek vedalaştığı*(29)" yazılmıştır(30).

Başvekil Muavinliği'nin kaldırılması üzerine bütün gün Meclis-i Vâlâyı Ahkam-ı Adliye'ye devam etmesi irade buyurulmuştur. Muavinliğin kaldırılması "*Takvimi Vakayı*" de(31) şöyle anlatılmaktadır:

"*Meclis-i Vâlâyı Ahkam-ı Adliye üyelerinden Mustafa Kâni Beyefendi, Başvekalet Muavinliği ünvanı ile Bab-ı âliye memur buyurulmuş ise de; şimdiki durumda Hariciye Müsteşarlığı gibi Dahi-*

27. Takvimi Vakayı', Numara: 169

28. Tarih-i Lütfi, C. V., s. 122

29-30. Tarih-i Lütfi, C. VI, s. 9

31. 3 Rebi'ülahır H. 1255/M.1839, Numara: 179

tiye Nezaretinde de Müsteşar bulunduğundan (32) ayrıca bir Başvekalet Muavinliği müessesesinin bulunmasına gerek görülmeyle kaldırılması kararlaştırılmıştır. Bundan sonra Mustafa Kâni Bey'in Meclisi Ahkamı Adliye Azalığı görevine devam etmesi hususlarına dair irade-i seniyye çıkartılarak yürürlüğe konulmuştur."

26 Recep H. 1255/M.1839'da Bursa Mütesellimliğine, Numan Mahir Bey'in görevden alınmasından sonra Evkâf-ı Hümayun Nezaretine, 2 Zilkaade H. 1260/M.1844'de Defterdar Emanetine, 18 Ramazan H. 1261/M.1845'de Meclisi Ziraat Riyasetine, 18 Muharrem H.1262/M.1845'de ikinci defa Tütün Gümrüğü Emanetine, 18 Safer H.1265/M.1848'de ikinci defa Defterdar Emanetini tayin olunmuştur.

Cemâziyelâhire H. 1266/M. 1849'da vefat etmiştir. Maharetli ve dürüst bir insandı. Hattı sülüs ve nesihde bir hayli çalışmaları vardır. Yazı hocası, Meşhur Hattat İsmail Zühtü Efendi'dir.

"Telhis Resail'iz-Zimah" adındaki eseri, H.1263/M.1846'da İstanbul'da Dar'ut-Tabaat'il-Amire'de basılmıştır. Bu eserin önsözünde şu hususlar yazılıdır:

"Sultan Mahmut Adli Hazretlerinin Kahvecibaşı olmakla iftihar eden Mehmet Ağa'nın oğlu Mustafa Kâni Abdulhamid Han zamanında Şekercibaşı olmuştur. Abdulhamid Han'ın elyazması olan (Telhis Resail'iz-Zimah) adıyla isimlendirilen bu eser, latifelerden meydana gelen bir risaledir."

Mustafa Kâni Bey, bu eseri Sultan Mahmut Han'ın emri ile H.1251/M.1835'de tertip ettiğini, kitabın önsözünde söylemektedir. Oğlu Fadıl Bey senelerce Mabeyn-i Hümayun Katipliğinde bulunmuştur.

Safer 1262/M. 1845'de 288 adet kitabını, Sultanahmet Camii civarında Helvacıbaşı Mahallesindeki konağının oturduğu odasında durmak ve vefatından sonra uygun görülecek bir kütüphaneye konulmak şartıyla vakfetmiştir.

Uhdesinde bulunan Yeni Camii tevliyetinden almakta olduğu 3.000 kuruş aylığın hayatta iken oğlan çocukları Ahmet Rauf ve Mehmet Fazil ile kızı Zeliha Hanıma eşit olarak tahsisi için Hasip Paşa'nın Evkâf-ı Hümayun Nazırı bulunduğu sırada 28 Muharrem H.1254/M.1838'de bir dilekçe ile istemişse de, bu isteğin yerine getirilmesine ait irade-i seniyyenin çıktığına dair Evkâf defterlerinde bir kayda rastlanılmamıştır.

Mustafa Kâni Bey'in Nezaret Döneminde Gerçekleştirdiği Hizmetler:

Kabe-i Muazzama'da tavaf mahalline döşenmek üzere, 3974 zira' halis mermer ile Harem-i şerif Mekkî için 2.000 ve Harem-i şerif Nebevî için 600 adet kandil, Duz oğlu Hoca Agop vasıtasıyla Bec şehrinde alınarak, 16 Cemâziyelüla H. 1260/

m.1844 tarihinde Hareme'ni Şerifeyne gönderilmiştir.

Unkapanı'nda yıkılmış bulunan Tüfenkhane Camii arsası üzerine yeni bir camii yaptırılmıştır.

Fırtına ve diğer tabii olaylar yüzünden hasar gören camiler, medreseler ile tekke ve çeşmeler bazı hayrat binalara, saraylara, konaklara akan suların menbaı olan Farika Köyü civarında Ebâye ismindeki mahalden şehre kadar su yolları, Haseki Bimarhanesi ve diğer binalar ile Edirne camilerinden bazıları tamir edilmiştir.

MEHMET ARİF PAŞA

Mükerreren Bab'üs-saadet'iş-şerife Ağalığı Katipliğinde bulunmasından dolayı "yazıcı" ünvanı ile meşhur olan Ramazanogullarından Divriğili Ahmet Efendi'nin oğludur.

İstanbul'da doğmuştur. Alemdar Mustafa Paşa olayında "Ruscuk Yaranı" ismiyle bilinen kişilerden Defterdar Tahsin Efendi, babasının vefatı ile yetim kalan küçük biraderi Arif Bey'in tahsil ve terbiyesine itina etmiştir.

Sadaret yazıcılığına, daha sonra Bakanlar Kurulu Kalemine girmiş, H. 1228/M. 1813'de Haccaglık rütbesine yükseltilmiştir. Tedricen yükselerek Sadaret Mektupcusu olmuştur. 2 Muharrem H. 1241/M.1825'de bu görevden alınmıştır.

H.1241/M.1825'de Eshem Mukataacısı, H.1243/M.1827'de Cizye Muhasebecisi, Muharrem H.1244/M.1828'de Cübbehane Nazırı, H.1246/M. 1830'da Mevkufâni oldu. H.1247/M.1831'de bu görevden ayrıldı. Şevvâl H. 1247/M. 1831'de Top-hane-i Amire Nezaretine tayin edildi.

Sivas Valisi Sadr-ı Esbak Mehmet Reşit Paşa'nın maiyetinde bulunan Asâkiri Muntazamanın işlerini bizzat görmeye vakti müsait olmadığından, Mehmet Arif Paşa "Asâkiri Muntazama Nazırı" ünvanı ile H.1250/M.1834'de Reşit Paşa'nın maiyetine memur edilmiştir.

23 Zilhicce H.1253/M.1287'de Şurâyı Bab-ı âli Azalığına, 3 Şaban H.1255/M.1839'da Ticaret Nezareti Müsteşarlığına, Zilhicce H.1255/M.1839'da Mühimmâtı Harbiye Nezaretine atanmış; H.1256/M.1840'da rütbe-i ulâ sınıfı ulâ ile Harbiye Nezareti görevine ilave olarak Baruthane Nezareti görevi de verilmiştir.

7 Safer H.1257/M. 1841'de Sadaret Müsteşarı, Rebiyülâhir H.1257/M.1841'de rütbe-i Vezâretle Meclisi Vâlâyı Ahkamı Adliye Reisi olmuştur.

32. O sırada Dahiliye Müsteşarı Saram Efendi (Sadri Esbak Saram Paşa) idl. Dahiliye Nezareti metruk ve vazife-i Sadarete dahil bulunduğundan Sultan Abdulmeccid Han'ın cülûsunu müteakiben Hüseyin Paşa'nın Sadaretinde, Saram Efendi'nin Sadareti U'zmâ Müsteşarı ünvanı ile anılmasına irade-i seniyye sadır olmuştur.

"Meclisi Ahkâmı Adliye'de görüşülen hususlar hakkında Padişah'ın tetkikini ve icrasını sağlamak, Meclis Başkanının görevleri arasında bulunduğu halde, Arif Paşa'nın bu esaslara uymayan bazı davranışlarının görülmesi, Padişah nezdinde azlını gerekli kılmış"⁽³³⁾, nitekim 17 Cemâziyelâhire H.1258/M.1842'de bu görevden alınmıştır.

15 Şevval H.1259/M.1843'de Meclisi Vâlâ Azalığına getirilmiştir. Arif Paşa her ne kadar "eski vekillerden ve basiret sahibi Müşirlerden ise de, sıhhati açısından hizmet görmesi kendisi için külfet olduğundan, emekli aylığı tahsis edilerek evinde istirahat etmesi uygun görülmüş ve Meclisi Vâlâ Azalığından ayrılması kararlaştırılmıştır"⁽³⁴⁾. Bu konudaki irade-i seniyye Zilhicce H.1260/M.1844'de çıkartılmıştır.

18 Muharrem H.1262/M.1845'de Meclisi Ziraat Başkanlığı, Nezaret ünvanı ile Arif Paşa'ya verilmiştir. Ticaret Nezaretine atanan Paris Sefiri, Sarâm Efendi'nin dönüşüne kadar Ticaret Nezareti Vekâleti de ek görev olarak Paşa'ya verilmiştir.

Ticaret ve Ziraat Nezaretleri birleştirilerek Sarâm Efendi'ye tevcih olduğundan, Arif Paşa 25 Rebiyulâhir H.1262/M.1845'de ikinci defa Meclisi Vâlâ Azası, 23 Recep H.1264/M.1847 tarihinde Evkâf-ı Hümayun Nazırı olmuştur.

Bu atama ile ilgili Hattı Hümayun sureti şöyledir:

"Benim Değerli Vezirim,

Bugün Sadr-ı sabık Reşit Paşa Meclisi Aliye'ye, Eski Hariciye Nazırı Ali Paşa, Meclisi Ahkâmı Adliye Azasından Arif Paşa, Meclisi mezkûr Reisi Halil Paşa, ve Hasip Paşa'nın yerlerine memur tayin edilerek Bab-ı âlimize gönderilmiştir. Rabbimiz Teâlâ Vetegaddes Hazretleri cümlemizi herhalde muvaffak buyura. Amin. Bihürmeti seyyidil mürselin. 22 Recep H. 1264/M.1847".

21 Şevval H. 1264/M. 1847'de üçüncü defa Meclisi Vâlâ Azalığına, 2 Cemâziyelâhire H. 1265/M.1848'de ikinci defa Meclisi Vâlâ Başkanlığına getirilmiştir.

Arif Paşa'nın Meclis Başkanlığına atanması ile ilgili Hattı Hümayun suretidir:

"Değerli Vezirim,

Meclisi Ahkâmı Adliye Eski Başkanı Rıfat Paşa'nın yerine, bilgi ve kıdemi gereğince Meclis üyelerinden Arif Paşa'nın atanması nezdî şahaneimizde uygun görülmüştür. Eskiden olduğu gibi yazılarak Bab-ı âlimize gönderilmiştir. Rabbimiz Teâlâ-Vetegaddes Hazretleri cümleyi muvaffik buyura. Amin. Bihürmeti Seyyid'il-Kevneyn. 2 Cemaziyelahire H. 1265/M. 1848".

16 Cemaziyelahire H. 1266/M. 1849'da Meclis Başkanlığından alınmış, Şaban H.1269/M.1852'de Meclisi Aliye'ye memur edilmiştir.

Zilhicce H.1278/M.1861'de vefat etmiştir. Yenikapı Mevlevihanesi haziresine defnedilmiştir. Zira kendisi, Tarikatı âliyye-i Mevleviyye bağlılarından idi.

Devlet görevlilerinden oğlu Mehmet Atif Bey, kız tarafından torunu liyakatlı Devlet memurlarından eski Divanı Muhasebât Reisi Zühtü Bey'ler Paşa'dan önce vefat etmişlerdir. Kız tarafından diğer torunu Naci Beyefendi, Divanı Muhasebât Azalarındandır. Zühtü Beyzade Cemal Beyefendi Divanı Muhasebât Savcısıdır.

ALİ ŞEFİK PAŞA

Eğinli Hacı Mehmet Ağazade İsmail Haşim Efendi'nin oğludur. Önce Divanı Hümayun Kalemine girmiş, sonra buradan 17 Safer H.1244/M. 1828'de Divanı Hümayun Mühimme Odası'na nakledilmiştir.

20 Şaban H.1246/M.1830'da Sadr-ı a'zam Mehmet Reşit Paşa'nın maiyetine memur olup Yanya, Manastır, İşkodura taraflarına seyahat etmiş ve 25 Rebiyulâhir H. 1248/M. 1832'de tekrar İstanbul'a gelmiştir. Bundan sonra bir müddet Mühimme Odasına devam etmiştir.

H. 1251/M. 1835'de Bakanlar Kurulu Başkanlığında memur olmuştur. 6 Rebiyulevvel H. 1256/M.1840'da görevli olarak Diyarbakır'a gitmek üzere gemiye bindiği halde, Sadr-i a'zam tarafından geriye çağrılarak Mabeyni Hümayun Katipliğine tayin edilmiştir.

10 Cemaziyelahire H. 1258/M. 1842'de Baş Katipliğe atanmış, sahip bulunduğu rütbe-i saniye, rütbe-i ulâ sınıfı sanisine yükseltilerek bir kıt'a nişan verilmiştir.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya verilen nişanı götürmek üzere Mısır'a gönderilmiş, 2 Şevval H. 1263/M. 1846'da İstanbul'a dönmüştür. 24 Cemaziyelula H. 1264/M. 1847'de Baş Katiplik görevinden alınmıştır.

24 Recep H. 1264/M. 1847'de Tersane-i Amire Nezareti'ne, 21 Şevval H. 1264/1847 tarihinde rütbe-i bâlâ ile Evkâf-ı Hümayun Nezareti'ne tayin edilmiş, Zilkaade H.1265/1848'de imtiyaz nişanı ihсан edilmiştir.

Darbhane-i Amire Nezareti ismi Hazine-i Hasa-i Şahane Nezaretine dönüştürülerek Rebiyulâhir H. 1266/M. 1849'da bu göreve Şefik Paşa getirilmiştir. Cemaziyelahire H. 1269/M. 1852'de Hasip Paşa ile becayişleri sağlanarak Meclisi Vâlâ Azası olmuştur.

33. Takvîmi Vakayî', Numara: 244

34. Takvîmi Vakayî', Numara: 279

Rusya muharebesi esnasında Sinop'da meydana gelen "hadise-i elime" den dolayı Kaptanı Derya Mahmut Paşa'nın görevden alınarak yerine Rıza Paşa'nın Kaptanı Deryalığa getirilmesi üzerine, Safer. 1270/M. 1853'de Ali Şefik Paşa, Tersâne Müsteşarlığına, Rebiyulevvel H. 1271/M. 1854'de rütbe-i vezaretle Maliye Nezaretine, Viyana Konferansında Murahhas bulunan Ali Paşa'nın Sadaret görevine getirilmesi üzerine, 16 Şaban H.1271/M.1854'de Sadaret Kaimmakamlığına tayin edilmiştir.

Ali Şefik Paşa'nın Sadaret Kaimmakamlığına tayin edilmesi ile ilgili Hattı Hümayun Suretidir:

"Hatasız ve basiretli Vezirim Şefik Paşa, Reşit Paşa'nın meşguliyetinin çok fazla olması yüzünden yaptığı müracaatı kabul edilerek, Sadaretten ayrılması uygun görülmüştür. Sadaret görevine Viyana Konferansında Murahhas Aza olarak bulunan Hariciye Nazırı Ali Paşa getirilmiştir. Avrupa nezdinde yapılacak andlaşmanın önemine binaen Ali Paşa'nın yerine de Reşit Paşa tayin edilmiştir(35). Ali Paşa'nın dönüşüne kadar Sadaret Kaimmakamlığı görevi de şahsınıza verilmiştir. Hariciye Nezaretine, rütbe-i vezaretle, Tanzimat Meclisi Başkanlığı da uhdesinde olmak üzere Fuat Efendi, sizden boşalan Maliye Nezaretine rütbe-i vezaret tevcih olunarak Tophane-i Amire Nazırı Muhtar Paşa tayin edilerek görevlendirilmiştir. Keyfiyeti ilân eyliyesin. Rabbimiz Teâlâ Vetegad-des Hazretleri cümleyi tevfiakatı ilahiyesine mazhar buyura. Amin. 16 Şaban H.1271/M.1854".

Birkaç gün sonra Meclisi Vâlâ Başkanı Yusuf Kamil Paşa'nın istifası üzerine, Meclis Başkanlığı, Sadaret Kaimmakamlığına ilaveten Şefik Paşa'ya verilmiş, Şaban H.1271/M.1854'de birinci rütbe-i mecidi nişanı ile Paşa taltif edilmiştir.

Bu konu ile ilgili hattı Hümayun sureti şöyledir:

"Vezirim Kaimmakam Paşa, Meclisi Ahkamı Adliye Başkanı Kamil Paşa istifa etmiştir. İstifa ile boşalan Meclis Başkanlığına bir kişinin görevlendirilmesi gerektiğinden, bu görev tarafınıza verilmiştir. Durumun ilan edilerek göreve başlansın".

Ali Paşa'nın Viyana'dan dönmesi üzerine 10 Şevval H.1271/M.1856'da Meclisi Aliye'ye memur, 16 Zilkaade H.1276/M.1859'da ikinci defa Evkâf-ı Hümayun Nazırı olmuştur. 15 Muharrem H.1278/M.1861'de bu görevden alındı.

25 Safer H. 1280/M.1863'de üçüncü defa Evkâf-ı Hümayun Nazırlığına tayin edildi ise de, rahatsızlığı nedeniyle 7 Rebi'ulahir H.1280/M. 1863'de bu görevden ayrıldı.

Gözlerini tedavi ettirmek için Viyana ve Berlin'e gitti. 4 Safer H.1281/M.1864'de İstanbul'a döndü. 15 Safer H.1284/M.1867'de vefatı vuku buluncaya kadar, uzun müddet yatalak olarak yaşad. Cenazesi Eyup'ta Bostan İskelesindeki kabristana defnedildi.

Vakıflar İdare Meclisi Üyesi, oğlu müteveffa Rifat Bey'in büyük paralarla tertiplenen sünnet merasimine, Sultan Abdulmecit Han bizzat gelerek teveccüh gösterip iltifat etmiştir. Zamanında böyle iltifat görmesine karşılık hayatının sonlarında aşırı derecede yoksulluğa düşer olmuştur. Borçlarının büyük bir kısmını Mısır Hidivi İsmail Paşa ödemiştir. Dürüst, terbiyeli, nazik bir kişi olduğu söylenir.

Ali Şefik Paşa'nın Nazırlık Döneminde Gerçekleştirdiği Hizmetler:

Gazze'de, Hz. Peygamber (s.a.)'in soyundan olan Haşim bin A'bdumenaf'a izafe edilen Haşim Mescidi, 60,000 kuruş hacçanarak yenibaştan tevsiyan inşa edilmiştir.

Ortaköy'deki Camiin 3.775.000 kuruş sarfedilerek inşasına başlanmıştır.

İstanbul ve taşrada bulunan bazı cami, mescid, mektep, medrese ve çeşmeler ile su yolları tamir edilmiştir.

ALİ RIZA EFENDİ

Saray Ahır Müdürlüğü payelilerinden Burdur Mutasarrıfı Esbakı Bursa'lı Sıdkızade Mehmet Şerif Efendi'nin oğludur. 19 Recep H. 1231/M.1815'de Bursa'da doğdu. Arapça ve Farsça öğrenimi görmüş, sülüs ve nesih yazı türlerinden diploma almıştır. Bunların yanısıra ta'lik rik'a ve divani yazı türlerinde de çalışmalar yapmıştır.

Hüdavendigâr Mütessilimi Hafız Ağa maiyetindeki Hükümet Kalemine, Rebi'ulevvel H.1248/M.1832 tarihinde girmiş, bir yıl sonra 250 kuruş aylık bağlanmıştır. H. 1251/M.1835'senesi başlarında İstanbul'a gelerek, Cemaziyelulâ H. 1251/M. 1835'de irade-i seniyye ile Sadaret Mektubu Odasına tayin edilmiştir. Ramazan H.1251/M.1836'da Hoceğânlık rütbesi verilmiştir.

Gizli yazışmaları ve mühim arzları kaleme alması sebebiyle mükâfât olarak Muharrem H.1254/M.1838'de 1.500 kuruş aylıkla Kalemce birinci rütbe olarak tespit olunan rütbe-i rabiya'ya terfi ettirilmiştir. Recep H.1254/M.1838'de rütbe-i salise ve 4.000 kuruş aylık, ayrıca ilave yan gelirler tahsis edilerek Serasker Mektupculuğuna tayin edilmiştir(36).

35. Süveş Kanalinin kuşatılması hakkında Meclisi Vâlâ Başkanı Yusuf Kamil Paşa tarafından kayınlraderli Mısır Vallisi Salt Paşa'ya Meclisi Vükelâ Kararları ile ilgili hususları gizlice yazmış olmasından dolayı Fransa Maslahatgüzarı'nın bu asılsız habere karşı dîrenmesi üzerine Reşit Paşa, uygun görülecek bir zamanda Sadaret Makamından alınarak Viyana'ya memur edilmesini, Meclis Başkanı Yusuf Kamil Paşa'nın da istifa etmesini Padışaha arz etmiştir. Sadarete Ali Paşa tayin edilmiş ise de, Reşit Paşa Viyana'ya gönderilmemiştir.

Ali Rıza Efendi

Zilkaade H.1258/M.1842'de rütbe-i saniye ve 7.500 kuruş aylıkla Mabeyni Hümayun Üçüncü Katipliğine nakdedilmiş, Rebiyulevvel H. 1262/M. 1845'de rütbe-i ula sınıfı sanisi ünvanı verilmiştir. Cemaziyelula H. 1264/M. 1847'de İkinci Katipliğe terfi ettirilerek, aylığı kademeli bir şekilde 12.500 kuruşa yükseltilmiştir.

18 Rebiyulevvel H. 1266/M. 1849'da 30.000 kuruş aylık ve rütbe-i ula sınıfı ula ile Evkâf-ı Hümayun Nazırlığına, 18 Rebiyulevvel H. 1267/M. 1850'de Defterdar Eminliğine tayin olmuştur. 22 Rebiyulevvel H. 1269 tarihinde buradan 15.000 kuruş aylıkla Meclisi Vâlâ Azalığına nakledilmiştir.

Anadolu taraflarında toplanan ordunun muhasebe kayıtlarını tutmak ve yazışmalarını yürütmek üzere, Meclisi Vâlâ Azalığı uhdesinde kalmak kaydıyla, 1 Muharrem H. 1270/M. 1853'de 35.000 kuruş aylık ve rütbe-i bâlâ ünvanı ile Anadolu Harp Ordusu Müsteşarlığına atanarak Kars'a gönderilmiştir.

Müsteşarlığın Defterdarlığa dönüştürülmesi üzerine Rebiyulâhir H. 1272/M. 1855'de Ordu Müsteşarlığından ayrılarak İstanbul'a dönmüş ve Meclisi Vâlâ Azalığına devam etmiştir.

11 Rebiyulâhir H. 1273/M. 1856'da 23.000 kuruş aylıkla Meclis Muhasebe Başkanlığına, bir yıl sonra 25.000 kuruş aylıkla ikinci defa Meclisi Vâlâ Azalığına, Muharrem H.1275/M.1858'de Refi'a Sultan Kethüdalığına, 1 Safer H.1275/M.1858'de 40.000 kuruş aylıkla Haremi Hümayun Masarifat Nezaretine, 18 Rebiyulâhir H.1276/M. 1859'da aynı maaşla ikinci defa Evkâf-ı Hümayun Nezaretine, 16 Zilkaade H.1276/M.1859'da 41.000 kuruş

aylık ve yeteri kadar gıda maddesi tahsisi ile Hazine-i Hassa Nezaretine, 4 Şevval H.1277/M.1860'da 25.000 kuruş aylıkla Meclisi Aliye-i Tanzimat ve Meclisi Müzayede-i İltizamât Azalığına tayin edilmiştir.

Recep H.1278/M.1861'de Meclis Azalığı görevinden ayrıldı ve 10.000 kuruş ma'zuliyet maaşı tahsis edildi. 12 Ramazan H.1278/M.1861'de 15.000 kuruş aylıkla üçüncü defa Meclisi Vâlâ Azalığına memur edildi. Şevval H.1270/M.1862'de ikinci rütbe-i Osmanî nişanı verildi.

Yusuf Kâmil Paşa merhumun Sadaret zamanında Osmanlı topraklarının tetkik ve islahı için müfettişler tayin edilmiştir. Bu sırada Şevval H. 1270/M.1862 tarihinde 40.000 kuruş aylıkla Anadolu Vilayetlerinden bir kısmının teftişine memur edilmiştir. 7 Zilkaade H.1270/M.1862'de Anadolu'ya hareket etmiş, 20 ay sonra İstanbul'a dönerek Meclisi Vâlâ Azalığı görevine devam etmiştir.

Muharrem H.1285/M.1868'de 15.000 kuruş aylıkla Şurayı Devlet Maliye Dairesi İkinci Başkanlığına, Safer H.1290/M.1873'de Divanı Ahkâmı Adliye Muhakâmat Dairesi Başkanlığına, Hüseyin Avni Paşa'nın Sadr-ı a'zamlığı döneminde aylığından 5.000 kuruş kesilerek Şurayı Devlet (Danıştay) Dahiliye Dairesi üyeliğine atandı. Recep H.1293/M.1876'da Devlet Dairelerinde fazlalıkları ayıklayarak yeniden düzenlenmesi sırasında aylığı 9.000 kuruş azaltılarak Mahkeme-i temyiz üyeliğine naklen tayin edilmiştir.

Bu gelişmelerden 33 gün sonra aylığı 15.000 kuruşa yükseltilmiş ve ek bir görev olarak Sultan Abdülaziz Han'ın Hanedanı Nezaretine, 5-6 gün sonra da 10.000 kuruş maaşla Hey'eti A'yan Azalığına nasbedilmiştir.

7.200 kuruşa düşürülen A'yanlık aylığı ile 11 Muharrem H.1298/M.1880'de Sicil Ahvali Komisyonu üyeliğine, yine aynı ücretle 21 Zilkaade H.1303/M.1885'de üyesi bulunduğu Komisyonun Başkanlığına tayin edilerek, aylığı 14 Cemazielulâ H.1309/M.1891'de 10.000 kuruşa yükseltilmiştir.

Bir takım mazeretler beyan ederek memuriyetten ayrılmak istemesi üzerine boşta aylığı almak kaydıyla 3 Safer H.1314/M.1896'da görevle ilişkisi kesilmiştir. 9 Şevval H.1314/M.1896'da ücretli iznin uzatılması sırasında aylığı 9.000 kuruşa indirilmiştir.

8. Cemazielulâ H.1305/M.1887'de ücretli izni kaldırılarak birinci rütbe-i mecidi, 2 Zilhicce H.1311/M.1893'de birinci rütbe-i osmani ve çeşit-

36. Odasına doğan nefârati askeriyyenin müşarunleyhi, askerlerin mektubunu yazmaya memur zannederek, memleketteki alefelerine mektup yazdırdıkları, Paşa'nın kendisinden nakledilmiştir.

Ali Rıza Efendi

Zilkaade H.1258/M.1842'de rütbe-i saniye ve 7.500 kuruş aylıkla Mabeyni Hümayun Üçüncü Katipliğine nakledilmiş, Rebiyulevvel H. 1262/M. 1845'de rütbe-i ula sınıfı sanisi ünvanı verilmiştir. Cemaziyelula H. 1264/M. 1847'de İkinci Katipliğe terfi ettirilerek, aylığı kademeli bir şekilde 12.500 kuruşa yükseltilmiştir.

18 Rebiyulevvel H. 1266/M. 1849'da 30.000 kuruş aylık ve rütbe-i ula sınıfı ula ile Evkâf-ı Hümayun Nazırlığına, 18 Rebiyulevvel H. 1267/M. 1850'de Defterdar Eminliğine tayin olmuştur. 22 Rebiyulevvel H. 1269 tarihinde buradan 15.000 kuruş aylıkla Meclisi Vâlâ Azalığına nakledilmiştir.

Anadolu taraflarında toplanan ordunun muhasebe kayıtlarını tutmak ve yazışmalarını yürütmek üzere, Meclisi Vâlâ Azalığı uhdesinde kalmak kaydıyla, 1 Muharrem H. 1270/M. 1853'de 35.000 kuruş aylık ve rütbe-i bâlâ ünvanı ile Anadolu Harp Ordusu Müsteşarlığına atanarak Kars'a gönderilmiştir.

Müsteşarlığın Defterdarlığa dönüştürülmesi üzerine Rebiyulâhir H. 1272/M. 1855'de Ordu Müsteşarlığından ayrılarak İstanbul'a dönmüş ve Meclisi Vâlâ Azalığına devam etmiştir.

11 Rebiyulâhir H. 1273/M. 1856'da 23.000 kuruş aylıkla Meclis Muhasebe Başkanlığına, bir yıl sonra 25.000 kuruş aylıkla ikinci defa Meclisi Vâlâ Azalığına, Muharrem H.1275/M.1858'de Refi'a Sultan Kethüdalığına, 1 Safer H.1275/M.1858'de 40.000 kuruş aylıkla Haremî Hümayun Masarifat Nezaretine, 18 Rebiyulâhir H.1276/M. 1859'da aynı maaşla ikinci defa Evkâf-ı Hümayun Nezaretine, 16 Zilkaade H.1276/M.1859'da 41.000 kuruş

aylık ve yeteri kadar gıda maddesi tahsisi ile Hazine-i Hassa Nezaretine, 4 Şevval H.1277/M.1860'da 25.000 kuruş aylıkla Meclisi Aliye-i Tanzimat ve Meclisi Müzayede-i İltizamât Azalığına tayin edilmiştir.

Recep H.1278/M.1861'de Meclis Azalığı görevinden ayrıldı ve 10.000 kuruş ma'zuliyet maaşı tahsis edildi. 12 Ramazan H.1278/M.1861'de 15.000 kuruş aylıkla üçüncü defa Meclisi Vâlâ Azalığına memur edildi. Şevval H.1270/M.1862'de ikinci rütbe-i Osmani nişanı verildi.

Yusuf Kâmil Paşa merhumun Sadaret zamanında Osmanlı topraklarının tetkik ve ıslahı için müfettişler tayin edilmiştir. Bu sırada Şevval H. 1270/M.1862 tarihinde 40.000 kuruş aylıkla Anadolu Vilayetlerinden bir kısmının teftişine memur edilmiştir. 7 Zilkaade H.1270/M.1862'de Anadolu'ya hareket etmiş, 20 ay sonra İstanbul'a dönerek Meclisi Vâlâ Azalığı görevine devam etmiştir.

Muharrem H.1285/M.1868'de 15.000 kuruş aylıkla Şurayı Devlet Maliye Dairesi İkinci Başkanlığına, Safer H.1290/M.1873'de Divanı Ahkâmı Adliye Muhakâmat Dairesi Başkanlığına, Hüseyin Avni Paşa'nın Sadr-ı a'zamlığı döneminde aylığından 5.000 kuruş kesilerek Şurayı Devlet (Danıştay) Dahiliye Dairesi üyeliğine atandı. Recep H.1293/M.1876'da Devlet Dairelerinde fazlalıkları ayıklayarak yeniden düzenlenmesi sırasında aylığı 9.000 kuruş azaltılarak Mahkeme-i temyiz üyeliğine naklen tayin edilmiştir.

Bu gelişmelerden 33 gün sonra aylığı 15.000 kuruşa yükseltilmiş ve ek bir görev olarak Sultan Abdulaziz Han'ın Hanedanı Nezaretine, 5-6 gün sonra da 10.000 kuruş maaşla Hey'eti A'yan Azalığına nasbedilmiştir.

7.200 kuruşa düşürülen A'yanlık aylığı ile 11 Muharrem H.1298/M.1880'de Sicil Ahvali Komisyonu üyeliğine, yine aynı ücretle 21 Zilkaade H.1303/M.1885'de üyesi bulunduğu Komisyonun Başkanlığına tayin edilerek, aylığı 14 Cemazielulâ H.1309/M.1891'de 10.000 kuruşa yükseltilmiştir.

Bir takım mazeretler beyan ederek memuriyetten ayrılmak istemesi üzerine boşta aylığı almak kaydıyla 3 Safer H.1314/M.1896'da görevle ilişkisi kesilmiştir. 9 Şevval H.1314/M.1896'da ücretli iznin uzatılması sırasında aylığı 9.000 kuruşa indirilmiştir.

8. Cemaziyelula H.1305/M.1887'de ücretli izni kaldırılarak birinci rütbe-i mecidi, 2 Zilhicce H.1311/M.1893'de birinci rütbe-i osmani ve çeşit-

36. Odasına dolan nefâretî askerliyenin müşarunileyhi, askerlerin mektubunu yazmaya memur zannederek, memleketlerindeki ailelerine mektup yazdırdıkları, Paşa'nın kendisinden nakledilmiştir.

li tarihlerde Ayasofya tamiri, Sikke-i Hümayun tashihi, Harb Orduları, Kars Kal'ası madalyaları ve bazı bakanlara mahsus olarak yaptırılmış bulunan 12 adet madalyadan bir tanesi de Hazine-i Hassa Nazırı iken diğer madalyalara ilaveten verilmiştir.

19 Zilkaade H.1323/M.1905'de (1 Kanunisâni mali 1321) vefat etmiş, Üsküdar'da Selimiye Dergahı Haziresine defnedilmiştir. Vefatı anında 92 yaşında olmasına rağmen gayet dinç ve hafızası yerinde idi.

Hayatında güzel yazı yazması ile bilinir ve din-darlığı ve dürüstlüğü ile tanınırdı. Başkan ve üye olarak birçok komisyonlarda bulunmuştur.

Ali Rıza Efendi'nin Nazırlığı döneminde, birçok camii, mescid, dergah, medrese ve mektep tamir edilmiştir.

Çocukları, Hariciye Nezareti Celilesi Sicil Müdüri Ali Rıza ve Mabeyni Hümayun Katiplerinden Murtaza Beyefendilerdir.

ABDURRAHMAN NAFİZ PAŞA

Divanı Hümayundan Hacegan İran Sefiri Sey-yid Mehmet Refi' Efendinin (37) oğludur(38). Talebe-i u'lum arasında öğrenime başlamış ise de daha sonra Hazineye girmiştir. Tekfürdağlı Ahmet Ağa'nın mühürdarlık hizmetinde bulunmuş, kendisine haceganlık rütbesi verilmiştir.

Şevval H.1224/M.1809'da Zecriye Nazırı, müteakiben Gümrükçü, H.1243/M.1827'de bu görevlere ilaveten Nikah Dairesi Defter Memuru, H.1245/M.1829 tarihinde Mukataat, Şevval H.1247/M.1831'de Darbhane-i Amire, 9 Recep H. 1249/M.1833'de ikinci defa Mukataat Nazırı olmuştur. Mali konularda göstermiş olduğu başarılı hizmetleri, Padişah nezdinde takdire şayan görülerek, 3 Muharrem H.1250/M.1834'de özel olarak rütbe-i ulâ nişanı ihsan buyurulmuştur.

Hassa ve Mansure askerleri masrafları gibi Radife askerlerinin giderlerinin de Mukataat Hazinesi'nce karşılanmaya başlanması üzerine, Hazinesinin iş yoğunluğu artmıştır. Bu gelişmeler üzerine Mukataat Nezareti ve Hazinesi ünvanları kaldırılarak, defterdarlar gibi Tevcihat Defterlerine müstakil bir şekilde rütbe-i ulâ ünvanı ile kaydedilmek üzere ihdas edilen "*Asakiri Mansure-i Mahmudiye Hazinesi Defterdarlığı*"; 25 Rebiyulevvel H.1250/M. 1834'de Abdurrahman Nafiz Paşa'ya tevcih edilmiştir.

H.1251/M.1835 Rebiyulâhirin'in yedinci pazar günü akşamı Padişah, Paşa'nın Beylerbeyi'nde bulunan yalısını teşrif ederek akşam yemeğini burada yemiştir. Yemeğe kalmak ve tasviri hümayunlarını ihsan ederek Paşa'yı taltif ettikten sonra, gece saraya dönmüştür.

3 Zilhicce H.1253/M.1837'de rütbe-i vezaret ve Paşalık ünvanı ile yeni kurulan Umuru Maliye Nezaretine tayin edilmiştir. Bu konu ile ilgili hattı hümayun Maliye Nezareti'nin kuruluşunu anlattığından, aynen aşağıya alınmıştır.

Hattı Hümayun sureti:

"Benim Vezirim,

Hazine-i Amiremizin çoktanberi düzeni bozulmuş, yapılan ödemelerde Darbhane-i Amiremizden para transfer etme mecburiyeti doğmaya başlamıştır. Bu durum Darbhane-i Amire'nin zamanlı zamansız yardıma muhtaç hale gelmesine yol açmıştır. Bu durumlar, Defterdarlarla Darbhane-i Amire Nazırları arasında münaakaşa ve anlaşmazlıklara sebep olmaktadır. Hazine-i Amire'nin iyi bir şekilde idare edilmesini sağlamak, memurlar arasındaki sürtüşmeleri önlemek üzere iki kuruluş birleştirilmiştir. Zaman zaman bazı gelirlerin Mansure Hazinesi'nden buraya nakledilmesi, ayrıca giderlerin bir kısmının karşı tarafa yükletilmesi suretiyle Hazine-i Amire'mizin bulunduğu durumdan kurtarılması çareleri aranmış ise de bir sonuç alınamamıştır. Her iki tarafın memurları kendi dairelerinin işlerine önem verdiğiinden kuruluşlar arasında bir uyum ve tesanüt sağlanamamıştır. Ayrıca gündün güne Mansure Hazinesi, mühim askeri giderlerin karşılandığı bir kaynak haline gelmesi sebebiyle diğer hazinelerimizden daha ileride bir yeri ve öneminin olması bir yana, bir yolunun bulunarak iflas-tan kurtarılması gerekmektedir. Hazine-i Amiremizin de gelir ve giderlerinin kesin bir şekilde belirlenmesi, olağan üstü durumlar yüzünden ortaya çıkabilecek giderlerin diğerlerinden ayrılması lâzımdır. Velhasıl gelir ve giderlerin hatasız bir şekilde tesbit edilmesi, kayıtlarının sıhhatli bir şekilde tutulması gerekmektedir. Yukarıda sayılan hususları yerine getirmek üzere, Nafiz Efendi'nin umuru defteriyede derkâr olan mâlumat ve mümaresesine mebni Hazaini Şahanemizin tamamının Nazırı olmak ve Hazine-i Amiremizin de Mansure Hazinesi ile birleştirilerek "*defterdar*" tabirinin terk edilip "*Umuru Maliye Nazırı*" ismi altında yeni kurulan Bakanlığın başına, rütbe-i vezaret ve paşalık ünvanı ile müşarunileyhin getirilmesine, Darbhane Memuriyeti'nin Müşirlik ünvanı ile Hasip Efendi uhdesine tevcihine ve diğer hususların eskiden olduğu gibi yürütülmesine irade-i şahanem müteallik olmuştur. Buna göre icab ve iktizasını icra eylesin. 3 Zilhicce H.1253/M.1837"

37. Kaleminden neş'et ederek Sefirle birlikte İran'a gönderilmiştir. İran'dan döndükten sonra Rumelince servet sahibi bir kişi olarak tanınan Fıllibe A'yanı Rüstem Ağa'nın vefat etmesi üzerine geride bıraktığı servetini sayarak teslim almak üzere Fıllibe'ye gönderilmiştir. Ortaya çıkartmış olduğu mal varlığı, Sefaretin giderlerini karşılamaya sarfedilmiştir. Fıllibe'de bulunduğu esnada H.1224/M.1809'da vefat etmiştir.

38. Sicillii Osmanî'de, "Tekfürdağlı Ahmet Ağa'nın" oğlu olduğu gösterilmekte ise de bu doğru değildir. Nafiz Paşa, Ahmet Ağa'nın oğlu değil mühürdarıdır. Ahmet Ağa, meşhur Hâlet Efendi sayesinde yetişip ilerleyerek Mutfak Emîni, Tophane ve Zahire Nazırı olmuş, H.1249/M.1833'de vefat etmiştir.

Sultan Abdulmecid Han'ın cülusunu müteakip Umuru Maliye Nazırlığı görevinden, 22 Cemaziyelulâ H. 1255/M. 1839'da alınmıştır.

Nafiz Paşa'nın görevden alınmasıyla ilgili "Takvimi Vakayı"(39) deki ilân, özet olarak aşağıya alınmıştır:

"Bundan bir müddet önce, mali konularda kolaylıklar sağlayacağı düşünceyi ile müstakil memurlar eliyle yürütülen işlerin bir kısmı birleştirilmiş ise de olumlu sonuç alınmamıştır. Dairelerin birleştirilmesi dolayısıyla genişleyen işlerin iyi bir şekilde yönetilmesini sağlamak amacıyla görev tevdi edilen kişiye rütbe-i vezaret verilmiş ancak bununla da sonuca gitmek mümkün olmamıştır. Bu durumda da bölümlerin başına Müsteşar ve müteaddit memurlar tayin edilmek mecburiyetinde kalmıştır. Velhasıl dairelerin birleştirilmesi yönünde yapılan düzenlemeden umulan sonuç alınmamıştır. Mali konuların ayrı üniteler eliyle yürütülmesinde hesapların daha sıhhatli tutulduğu anlaşılmakla eskiden olduğu gibi Maliye Nezareti yine bölümlere ayrılmıştır. Maliye Teşkilâtında çalışmakta olan personel eşit şartlarla aynı binada istihdam olunmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunlardan Hazine-i Amire Defterdarlığı, eski defterdarlardan el-Hac Ethem Efendi'ye; Hazine-i Mukataat Defterdarlığı eski Bahriye Müsteşarı Musa Safveti Efendiye ihsan buyurulmuştur. Bu Defterdarlıklarla, rütbe-i ulâ itibar olunarak Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin de ayrılması üzere tabii olarak Müsteşarlık kaldırılmıştır. Eski Maliye Nazırı Atufetü Nafiz Paşa'nın bir müddet istirahat etmek üzere ev veya sahilhanesinde ikamet ve duayı şahaneye devam etmesi hususlarına emri fermanı mülikâne müteallik olmuştur".

Recep H.1255/M.1839'da merkezden uzaklaştırma operasyonu sırasında Çermen Eyaleti Müşirliğine (Edirne Valiliğine) tayin edilmiş, Şabanın 5. nci günü bu görevden alınmıştır.

Abdurrahman Nafiz Paşa ile Akif Paşa'nın tayinleri "Takvimi Vakayı"(40) de şu ifadelerle ilân olunmuştur.

"Eski Dahiliye Nazırı Akif Paşa ve Eski Maliye Nazırı Nafiz Paşa'lar ev ve sahillerinde ikamet etmekte iseler de bunlar gibi kişilerin öyle boş durmaları abes ve beyhudedir. Taşradaki münaşip mahallere memur tayin olunmaları, vukuf ve malumât ahabından ve rızayı âliyi bilen Vekillerden bulunmaları, gittikleri yerlerde faydalı hizmet görmelerini sağlayacağından, Akif Paşa'ya Koç İli Sancağı ve Nafiz Paşa'ya da Çermen Eyaleti Müşirliği tevcih ve ihsan buyurulmuştur..."(41)

Abdurrahman Nafiz Paşa'nın taşra usulüne dair vukuf ve bilgisinin olmaması yanında Tanzimatı Hayriye gereğince güvenlik işlerinin iyi bir şekilde idare ve yönetilmesinde de ilgisiz ve müsamahakar davrandığı haberi hükümet merkezince duyulması üzerine(42) 19 Safer H.1256/M.1840'da Edirne Valiliğinden alınarak evinde ikamet etmesi irade buyurulmuştur.

Paşa hakkında şikâyetle bulunulması üzerine, Edirne Muhassılı, şehrin ileri gelenleri ve halkın temsilcileri İstanbul'a davet edilerek meclisi umumide

muhakeme edilmişlerdir. Yapılan muhakeme sonucunda, kötü yönetiminden, Tanzimatı Hayriyeyi baltalayıcı davranışlarda bulunmaktan, merhum Padişah hakkında uygunsuz söz sarfetmekten ve diğer hususlardan suçlu bulunarak; Vezirlik rütbesinin alınmasına, izinsiz olarak bundan sonra bir görev verilmemesine, ayrıca 3 yıl Kütahya'ya sürgüne gönderilmesine ve "Nafiz Efendi" ismile anılmasına irade-i seniyye sadır olmuştur(43).

Kütahya'nın havasına tahammül edemeyerek hastalanması ve durumunu bir dilekçe ile arzemesi üzerine Cemaziyelula H.1257/M. 1841'de Bursa'da ikamet etmesine müsadde edildi. İstanbul'a dönmek için kendisi ve annesinin yaptığı başvurular üzerine, affedilmesinin emri fermanı şahaneye bağlı olduğunun Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye'den bir yazı ile arzedilmesi sonucu, "kimse ile görüşüp konuşmamak, ailesi ile birlikte sahilhanesinde oturmak kaydiyle" Ramazan H.1258/M.1842'de Padişahın affına mazhar olmuştur.

19 Cemaziyelula H.1258/M.1842'de rütbe-i ulâ sınırlı ulâ ile Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye A'zalığine tayin edilmiştir. 5 Ramazan H.1258/M.1842'de evvelce kaldırılan rütbe-i vezaretin iadesine ve diğer vekillerle resmi oturumlara katılmasına ayrıca Meclisi Hassa da dahil edilmesine irade-i seniyye müteallik buyurulmuştur.

16 Muharrem H.1259/M.1843'de Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye Reisi olmuştur. 15 Şevval H.1259/M.1843'de bu görevden ayrılmış, 14 Şaban H.1261/M.1845'de ikinci defa Maliye Nazırlığına tayin edilmiştir.

Hattı Hümayun Sureti:

"Benim Değerli Vezirim,

Maliye Nazırı Safveti Paşa'nın Nezaret görevinden alınması lüzumlu görülmüştür. Meclisi Ahkâmı Adliye Reisi Esbak Nafiz Paşa'nın Maliye Nezaretinde uzun müddet hizmetinin bulunması sebebiyle Bakanlık işlerini iyi bir şekilde yürütebileceği düşünülmektedir. Bunun için, Safveti Paşa'nın görevden alınarak yerine Nafiz Paşa'nın Maliye Nazırlığına tayin edilmesi, ayrıca bu Bakanlığa mahsus nişan dahi takılması bab-ı âlimize gönderilmiş olmakla heman Cenabı Hak herhalde hüsnü muvaffakivete makrun buyura. Amin"

39. Numara: 184

40. Numara: 186

41. Lütfi Efendi tarihinde (C.VI,s.57) diyor ki: "Bu memuriyetler müşarunileyhümanın talihsizlikleri olmuştur" Akif Paşa'nın zülüm yaptığından bahsile vezaretinin alınarak görevden azılma ve Edirne'ye sürgüne gönderilmesine irade sadır olmuştur.

42. Takvimi Vakayı', Numara: 198

43. Mahkemeye dair (Takvimi Vakayı', Numara: 13/201 Cemaziyelulâ H.1256/M.1840)'da geniş bilgi vardır.

Rahatsızlığı yüzünden istirahatı muhtaç olduğunu Makamı Sadarete yazılı ve sözlü olarak arz etmek suretiyle istifa etmesi üzerine, 2 Rebiyulevvel H.1263/M.1846'da Nezarete Sâram Paşa tayin edilmiştir. 18 Cemaziyelula H. 1264/M. 1847'de üçüncü defa Maliye Nezaretine getirilmiştir.

Hattı Hümayun Sureti:

"Benim Değerli Vezirim,

Hariciye Nazırı Sabık Ali Paşa'nın yerine Maliye Nazırı Rifat Paşa'nın, O'nun yerine de Eski Maliye Nazırı Nafiz Paşa'nın bugün memuriyetleri bil-icra Bab-ı âlimize gönderilmiştir. Rabbimiz Teâla vetegattes Hazretleri yeni atanan her iki Paşa'yı ve cümlemizi muvaffak buyura. Amin. Bihürmeti seyyidilmürselin".

Rebiyulevvel H.1265/M.1848'de görevden alınmıştır. Cemaziyelula H. 1265/M. 1848'de Meclisi Asliye'ye memur, 8 Ramazan H.1265/M.1848'de dördüncü defa Maliye Nazırlığına getirilmiştir.

Hattı Hümayun sureti:

"Benim Değerli Vezirim,

Maliye Nazırı Hüsnü Efendi'nin vefatı üzerine, bu Nezaretin hizmet alanı hakkında geniş bilgi sahibi olan Nafiz Paşa'ya tevcihi, bit-tensip iktizası icra olunarak Bab-ı âlimize gönderilmiştir. Rabbimiz Teâla Vetegattes Hazretleri cümleyi muvaffık buyura. Amin. Bihürmeti Resulul-emin".

Recep H. 1266/M. 1849'da Maliye Nezareti görevinden ayrıldı. 18 Rebiyulevvel H. 1267/M. 1850'de Evkâf-ı Hümayun Nezaretine, 7 Şevval H. 1267/M. 1850'de beşinci defa Maliye Nazırlığına tayin edildi.

Bu konuda sadır olan Hattı Hümayunda: ". U-muru Maliyeyi mâlumât-ı tammesi gereğince yoluna koymak, görevleri maliye işlerini yürütmek olan personelden, verimli hizmet görenleri mükafatlandırmak ve şikâyete sebep olanlar üzerinde de müessir olmak üzere" tayin olduğu kayıtlıdır. 14 Zilhicce H.1268/M.1851'de Nazırlık görevinden alınmıştır.

Hattı Hümayun sureti:

"Benim Değerli Vezirim,

Maliye Nazırı Nafiz Paşa'nın azliyle yerine, uhdesine rütbe-i bâlâ tevcih olunarak Tophane-i Amiremiz Nazırı Muhtar Bey'in görevlendirilmesi nezdimizde tensip edilmiştir. Muhtar Bey çağırılarak gereği icra olunup Bâb-ı âlimize gönderilmiş olmakla ilânı keyfiyete ibtidar olunsun".

20 Şevval H. 1269/M. 1852'de vefat etmiştir.

Yenikapı Mevlevihanesi civarındaki hususi türbesine defnolunmuştur. Mevlevi tarikatına mensup olduğundan, Mevlevihaneye bir kütüphane yaptırarak çok nefis kitaplar vakfetmiştir.

Abdurrahman Nafiz Paşa için (Sicilli Osmani) de: "Uyanık, zeki, otoriter, matematikte eşsiz, idarecilikte ve arkadaşları ile yapılan tartışmalarda tek, servet ve iktidar sahibi idi" denilmektedir.

MEHMET HALİT EFENDİ

Abdulkadir Geylani (Allah O'nun sırlarını mu-

kaddes kılsın) Hazretlerinin sülalesindedir(44) Baş Muhasebe Ketebeşi zümresine girmesinden sonra, Ceride Odası Baş Ketabetinde istihdam edilmiştir. 15 Recep H.1248/M.1832'de Mansure Zimmeti oldu. Ramazan H.1251/M.1835'de Hocalıkla birlikte rütbe-i rabia nişanı verilmiştir.

Daha sonra Varidat Muhasebesi Mümeyyizi Evelligine, 13 Recep H.1256/M.1840'da Varidat Muhasebeciliğine tayin edilmiş, ancak "görevli bulunduğu işlerde tembellik göstermesi yüzünden" (45) Zilkaade H.1256/M.1840'da görevden alındı.

"Maliye Hazinesi işlerinde tıkanıklıkların meydana gelmesini önlemek amacıyla bu Bakanlığa atanacak memurların maliye bilgisine sahip olmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda, maliyede uzun müddet görev yapmış olan ve sadık bendegandan bulunan Mehmet Halit Efendi"(46) 14 Muharrem H.1257/M.1836'da ikinci defa Varidat Muhasebeciliğine, Şaban H.1262/M.1845'de Rumeli Varidat Muhasebeciliğine nasbedilmiş; Şevval H.1262/M.1845'de haiz olduğu rütbe-i saniye rütbe-i âlâ sınıfı sanisine yükseltilmiştir.

Rebiyulevvel H. 1263/M. 1846'da Hazine-i Maliye Rumeli Defterdarlığına ta'yin edilmiş, 28 Recep H.1265/M.1848'de bu görevden avrılmıştır.

Zilkaade H.1265/M.1848'de üçüncü defa Rumeli Defterdarı, Recep H.1266/M.1849'da Rütbe-i Bâlâ ile Maliye Nazırı, 7 Şevval H.1267/M.1850 tarihinde Nafiz Paşa ile becayişleri sağlanarak Evkâf-ı Hümayun Nazırı oldu. 16 Rebiyul-âhir H. 1268/M. 1851'de Nezaret görevinden alındı.

29 Rebiyulâhir H. 1269/M. 1852'de vefat etmiş ve Eyüp Kabristam'na defnedilmiştir.

Çocukları, Mehakimi Adliye Azasından Müteveffa Halil Neş'e ve Ahkamı Adliye Baş Ketabetinde ve Maarif Mektubculuğunda bulunmuş olan Edebiyatçılardan Halit Beylerdir.

ALİ GALİP PAŞA

Sadrı Esbak Mustafa Reşit Paşa'nın üçüncü oğludur. H.1245/M.1829 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Sadaret mektubu kalemine girerek hâcegânlık ve rabia rütbelerini kazanmış; 2 Recep H.1262/M.1845'de rütbe-i saliseye yükselmiştir.

Şevval H.1264/M.1847'de rütbe-i saniye sınıfı sanisi ünvanı ile amedi odasında görevlendirilmiş, Rebiyülâhir H.1267/M.1850 tarihinde rütbe-i ulâ sınıfı sanisi mertebesine yükseltilmiştir.

28 Şevval H.1267/M.1850'de Sultan Abdülmecit Han'ın kızlarından Fatma Sultanla nişanlanmış(47).

44. Sülale-i Mezkureden olduğu "Kafle-i Şuara"da oğlu Halit Bey'in tercüme-i halinde zikredilmiştir.

45. Takvim-i Vakayı', Numara: 216

46. Takvim-i Vakayı', Numara: 221

47. 8 Ramazan H.1256/M.1840 doğumlu olan Fatma Sultan, o sırada 11 yaşında bulunuyordu.

Ali Galip Paşa

Bu gelişmeler üzerine vezaret rütbesi verilerek Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye Azalığına tayin edilmiştir (48).

Hattı Hümayun suretidir:

"Benim Kıymetli Veziri Azamım,

Evladınız Ali Galip Bey, arzu edilen mezivetlere sahip bulunduğundan evlenme çağına gelmiş bulunan kızım Fatma Sultanla Allah Teâlanın lütfi ile nikâhlanmışlardır. Bu nikâh dolayısıyla uhdesine rütbe-i vezaret ve müşirlik tevcih edilerek Meclisi Ahkâmı Adliye'ye atanması tarafımızdan uygun görülmüş ve huzura davet edilerek durum kendisine tebliğ edilmiştir. Baş mabeyincimiz Selim Efendi refakatinde Bab-ı âlimize gönderilmiştir. Keyfiyeti ilân eylesin. Rabbimiz Teâla vetegaddes Hazretleri herhalde bu hususu bereket ve saadetle beraber bütün insanlığa sevinç ve sürur vesilesi kılar. Amin. Bihürmeti Seyyid'il-Mürselin 28 Şevval H.1267/M.1850"

Ali Galip Paşa, Şevvalin 28 nci Pazartesi günü Selim Efendi ile birlikte Bab-ı âliye gelmiş, Bakanlar ve ileri gelen Devlet görevlilerinin hazır bulunduğu sırada yukarıdaki "Hattı Hümayun" okunmuştur.

Zilhicce H.1268/M.1851'de bütün damatların Meclisi Vâlâ Azalığından alınması sırasında Ali Galip Paşa da görevinden alınmış, Şaban H.1269/M.1852 tarihinde Meclisi Vâlâ Azalığına tekrar iade edilmiştir.

25 Cemaziyelula H.1270/M.1853'de Hırka-i Saadet Daire-i Celilesi'nde Şeyh'ül-İslâm olan Arif Hikmet Bey tarafından nikahı kıyılmış, 16 Zilkade H.1270/M.1853 tarihinde mükellef bir velime ziyafeti çekilmiştir.

11 Rebilyülâhir H.1271/M.1854'de Hazine-i Hassa Nezaretine, 27 Rebiyülâhir H.1273/M.1856

da Meclisi Ali-i Tanzimât Azalığına, 8 Ramazan H.1273/M.1856 tarihinde Hariciye Nezaretine atanmıştır.

Hattı Hümayun sureti:

"Benim Kıymetli veziri Azamım Reşit Paşa, Hariciye Nazırı'nın değiştirilmesi gerekli görülmüştür. Meclisi Tanzimat Azasından Ali Galip Paşa'nın bu göreve olan liyakatı sebebiyle Umuru Hariciye Nezareti uhdesine tevcih edilmiştir. Ali Galip Paşa'nın yerine Tanzimat Meclisi Azalığına da sabık Hariciye Nazırı Ethem Paşa tayin edilmiştir.

Paşaların atanmasına ilişkin tayin emirleri ilân olunsun. Rabbimiz Teâla Vetekaddes Hazretleri cümleyi muvaffık buyura. Amin. 8 Ramazan H.1273/M.1856"

Cevdet Paşa, irade-i seniyye üzerine yazdığı ve Padişah'a takdim ettiği "Marüzât"(49) adlı "Mecmua-i tarihîye" sinde şunları yazmaktadır:

"Reşit Paşa, Ali ve Fuat paşalara bedel başka adamlar yetiştirmeye kalkıştı ise de muvaffak olmadı. Hatta bir aralık Sadri Esbak Ethem Paşa Hariciye Nazırı oldu. Çok geçmeden görevden alındı ve yerine Ali Galip Paşa Hariciye Nezaretine getirildi. Ancak Ali Galip Paşa da başarılı olmadı. Bu gelişmelerin sonunda Reşit Paşa, eski çırakları olan Ali ve Fuat Paşa'larla barışmak mecburiyetinde kaldı" (50).

Ali Galip Paşa, Mustafa Nâili Paşa'nın ikinci Sadaretinde 11 Zilhicce H.1273/M.1856'da Evkâfı Hümayun, 11 Şaban H.1274/M.1857'de Ticaret Nazırlığı görevinden ayrıldı.

H.1275/M.1858 senesi Saferinin beşinci günü akşamı, yanında Kethüdası Hakkı Bey ve uşağı olduğu halde, gece karanlığında kayıkla Sarıyer'den yemekten dönerken Yeniköy önünde fener dubasını yanında karşılaşılan römorkun, kayığa çarpacağını zannederek, denize atıldı ve derhal boğuldu.

Yapılan arama sonunda naşı Beykoz tarafında balık ağı içinde uşakla birbirine sarılmış vaziyette, Sultan Abdulmecid Han'ın ihsan ettiği kıymetli bir pırlanta yüzüğün takılı bulunduğu parmağı, avucuna bükülmüş olduğu halde bulundu. Naşı daha sonra Esbak İsmail Paşa'ya intikal eden babasının Emirgan'daki yalısına getirildi. Pederinin Beyazıt-Okçular başındaki türbesine defnedildi.

Mezarına yazılan "Manzume-i tarihiye"nin sonu şöyledir:

Fevtine hayri seher hiyz şeb matem olup
Beyti mühmel ile tarihini ittim imla

48. Ceride-i havadis muharrirlerinden Salir Hafız Müşfik Efendi, "Hüve Veziri Galib" diye, H.1267/M.1850'yi tarih düşürmüştür.

49. Bu mecmua ÇAGRI yayınevi tarafından 1980'de neşredilmiştir. (N.Ö.)

50. CEVDET PAŞA, Ahmet-HALAÇOĞLU, Yusuf, MA-RUZAT, İstanbul-1980, s.

Oldu müstağrak derya Ali Galip Paşa
Abıkevser ile sır-âb ide mahşerde Hüda

Ali Galip Paşa kısa boylu nazik, zeki, Türkçe yazısı güzel Fransızca konuşup yazmaya muktedir, musikiyi seven bir kişi idi.

Müşarun ileyhin Nazırlık döneminde bir çok müessesatı diniye ve hayriye tamir edilmiştir.

ABDULLATİF SUPHİ PAŞA

Hükemâyı Vüzerâdan Abdurrahman Sami Paşa'nın oğludur. 12 Muharrem H.1234/M.1818'de Mora'nın Merkezi olan Trablîçe kasabasında doğdu. H.1236/M.1820 tarihinde Mora ihtilalinde babası, ailesiyle birlikte asilerin eline esir oldu. İsyancıların başı olan Kaptan Koloko'nun torunu, Sami Paşa'nın babası Moro Hanedanından Şeyh Ahmet Necip Efendi'den vakiyle gördüğü iyiliği unutmadığından aileyi esirlerden ayırarak, himayesi altına almış ve H.1239/M.1823 tarihinde Napoli'den Mısır'a giden gemiye bindirmiştir.

Şöyle ki: Sözü edilen Kaptan, o sırada İngiliz müstemlekesinden olan Cezâir-i seb'a ehalisinden bir Rum olup İngiliz tabiyetine kayıtlı idi. Yunan ihtilâl komitelerine gemisiyle getirdiği zahirenin bedelini almak üzere uzun müddet Trablîçe'de ikâmet etti, fakat Yunanlıların imkansızlıkları sebebiyle alacağını alamadı. Bu beklemenin sonunda bir dostunun hatırlatması üzerine alacağına karşılık Şeyh Necip Efendi'nin ailesini İngiliz konsolosu vasıtasıyla istedi. Rumlar, bir gemi zahire daha gönderilmek şartıyla isteğini kabul ettiler. Sami Paşa'nın kardeşlerinden Hayrullah Paşa ve Mahmut Efendi'yi rehin alarak alıkoydular. Ailenin diğer fertlerini serbest bıraktılar. Serbest bırakılan aile fertleri, geminin seyri seferine tabi olarak İskenderiye'ye ulaştılar.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Sami Paşa'dan Yunanistan vukuatını ve sebeplerini, ihtilâlin zahiri ve batini yönlerini anlatan bir rapor istedi. Sami Paşa'nın yazdığı raporu pek ziyade takdir ederek, kaptanın alacaklarını karşıladı. Fakat ihtilâl mensuplarına zahire gönderilmesi mümkün olmadığından, antlaşmanın bu kısmı yerine getirilemedi.

Daha sonra, İbrahim Paşa'nın Yunan fütühatı sırasında rehin olarak tutulan Hayrullah Paşa ve Mahmut Efendi mübadele suretiyle kurtarıldı.

Subhi Paşa babasıyla beraber Mısır'a geldi ve öğrenimde gösterdiği gayret sonunda, Divan Vilâyet Başmuavini bulunan pederinin yanında katiplikte istihdam edildi. Daha sonra Mehmet Ali Paşa'nın özel katipliğine yükseltildi.

Mehmet Ali Paşa, daima memleketin imarı ile meşgul olan zihnini rahatlatmak için, araba ile do- laşmaya çıkar ve Subhi Paşa'yı yanına alarak, ye-

rine getirilmesi gereken hususlarla, islah muhtaç gördüğü durumları bir deftere kaydettirdi.

Mehmet Ali Paşa, Subhi Paşa'yı özel katipliğine kabul ettiği sırada, uhdesine mirlivalık rütbesi tevcih etmek istemişse de, buna Subhi Paşa'nın babası engel olmuştur.

Mehmet Ali Paşa, uygun gördüğü rütbenin kabul edilmemesinden hoşnut olmamışsa da Subhi Paşa terfi etmeksizin 5 yıl katiplik görevini ifa etmiştir. Subhi Paşa bazan bu durumu kardeşlerine anlatarak "bizim peder terfi etmeme mani oldu" dermiş.

Abbas Paşa'nın Valiliği sırasında H.1265/M.1848'de babasıyla beraber İstanbul'a geldi.

7 Recep H.1266/M.1849'da Maarif Meclisi Umumi Azalığına atandı ve Muharrem H.1270/M.1853'de rütbe-i ulâ sınıfı ulâ ile Meclisi Vâlâyî Ahkâmî Adliye Üyeliğine getirildi.

H.1273/M.1856 tarihinde bir hristiyan kızın öldürülmesinden dolayı, yabancılar tarafından suçlanan Ferik Salih Paşa'yı muhakeme etmek üzere Vama'ya gönderildi. Yaptığı tahkikât sonunda katilin Mustafa adında bir kişi olduğu anlaşıldı. Tahkikât sonunda evrakını Bab-ı âli'ye takdim etti. Üçüncü rütbe mecidi nişanı verildi.

Zilkade H.1273/M.1856'da rütbe-i bâlâ ile Meclisi Vâlâ üyeliğine ilaveten Tahriri Emlâk Komisyonu Başkanlığına tayin edildi. Emlâk Komisyonu Başkanlığı sırasında, Mısır'dan uzmanlar getirterek bizzat Bursa'ya gitti ve burada tahriri emlâk usulünü tesis etti. Diğer vilâyetlere de tamim göndererek, genelde müsbet sorumluluğun yerleşmesini sağladı. İkinci rütbe mecidi nişanı ihsan buyuruldu.

Sadrazam Reşit Paşa'nın emriyle Meclisi Vâlânın birkaç şubeye ayrılması sonucu, üniterlerin yeni sisteme göre oluşturulması görevi Subhi Paşa'ya verildi ve Paşa istenilen düzenlemeyi yaptı. Şubelerin teşkilinde Maliye, Evkaf, Kanunlar ve Dava üniterlerinin ikinci başkanlıklarında bulundu.

Defter Emaneti, Tahsisi Emlak İdaresiyle birleştirilerek, Rebiyülâhir H.1277/M.1860'da Subhi Paşa terfian bu kurumun başına getirildi. İstanbul ve Biladi selase'de nüfus ve evlerin sayımı yapılarak Defterhanede birikmiş bulunan 1.400.000 tapu senedi doldurulup kaydedildikten sonra, sahiplerine dağıtıldı.

Sultan Abdulaziz'le cülusundan önce tesadüfen tanışması sonucu, Hakanı müşarunileyh Subhi Paşa'dan görüşme arzusunda bulunmuştu. O zamanın yürürlükteki kurallarına göre, Padişah'ın izni olmadıkça hakipaye yüz sürmek mümkün değildi. Bu yüzden Subhi Paşa izin isteğinde bulunmuş, bu istek Padişah tarafından memnuniyetle kabul edilmişti. Bu dostluk dolayısıyla Sultan Abdulaziz

tahta çıktıktan sonra, Subhi Paşa'yı 14 Muharrem H.1278/M.1861 tarihinde Evkâfı Hümayun Nezaretine getirmiştir.

Göreve başladıktan sonra ilk iş olarak yazışma ve muhasebeyi düzene sokarak, Hazine-i Evkaf'ın alacağını tahsil ve borcunu ödeme yoluna girdi. Hesapların tetkiki için geçici bir idare kurdu.

Hazinenin gelirlerini zabtı rabt altına alarak, alacaklarını tahsile yöneldi ve üç ay içerisinde 24.000 kese borç ödedi. Gerekli eşyayı peşin para ile alarak, memurların aylıklarını, birikmiş taksitleri ödemekten kurtardı.

Abdullâ tif Suphi Paşa

Bir cuma selamlığında, Evkaf Nazırı sıfatı ile buhurdan tuttuğu esnada, olumsuz davranışları padişahın kulağına ulaşmış olan Evkaf memurlarından iki kişinin, Nezaretteki görevlerinden alınması hakkındaki irade-i seniyyeyi aldı ve ertesi gün emir gereğini icra ederek keyfiyeti Makâmı Sadarete bildirdi.

Bu davranış, o zamanın usulü idaresine aykırı görüldüğünden, Sadrazam Ali Paşa'nın arzusu üzerine Nezaret görevinden alınarak, 14 Rebiyülâhir H.1275/M.1858'de ikinci defa Meclisi Vâlâ Azalığına nakledildi.

Şevval H.1270/M.1862'de Rumeli Vilayetinden bazılarının teftişine görevlendirilerek, kendisine ikinci rütbe Osmanî nişanı verildi. 7 Zilkade H.1279/M.1862'de yolculuk ve teftişe, Kavala'dan başlayıp Selânik ve Yanya Vilayetlerini dolaştı.

Beş yıl müddetle ehâliye tahakkuk ettirilen a'sâr, makul ölçülerle belirlenmediğinden miktarları düşürülmüş ve vergi değerleri, toplumun imkânına göre yeniden düzenlenmiştir. Vergilerin emlak memurlarınca toplanması sırasında, bir takım

yolsuzlukların meydana gelmesi sonucu, bu hizmet için tahsildarlar tayin edilmiştir. Fazla memurîyetler kaldırılmış, yeterli görülmeyen memurlar da görevlerinden alınarak, mali konulara bir disiplin ve düzen getirilmiştir.

Onbeş yirmi yıldan beri türeyen eşkiyanın kökü kesilerek, yol emniyeti sağlanmıştır. Arazilerin gelirleri ile geçinmek üzere şer'i hakimler görevlendirilmiş, havayı kirleten ve araziye ziraate elverişsiz hale getiren göllerden bir kaçının kaynakları temizlenmiştir. İstanbul'a döndükten sonra yine Meclisi Vâlâ Azalığına devam etmiştir.

23 Rebiyülâhir H.1284/M.1867'de Maarif Nezaretine tâyin edildi. Girit Meselesi hakkında İngiltere ve Avusturya Devletleri tarafından ileriye sürülen hususlardan, karışıklıkların önlenmesi ve yönetimin ıslahı için Girit'de bulunan Sadrazam Ali Paşa'ya bazı emirleri tebliğ etmek üzere, 4 Şaban H.1284/M.1867'de Talia vapuru ile Girit'e gitti ve 12 Şaban H.1284/M.1867'de tekrar İstanbul'a döndü.

Ali Paşa'nın Girit'den dönmesinden sonra 11 Zilkade H.1284/M.1867 tarihinde Maarif Nezaretinden ayrılarak yeni kurulan Şurâyı Devlet (Danıştay) üyeliğine atanmıştır. Bilâhare bu görevden alınmışsa da, 15 Cemaziyelula H. 1287/M.1870'de yeniden Danıştay üyeliğine atanmıştır. 14 Recep H.1288/M.1871'de rütbe-i vezaret ve birinci rütbe nişanı verilerek Suriye Valiliğine atanmıştır⁽⁵¹⁾.

Maan Sancağı, Kerk kasabasında ikamet eden bir şeyhin bağımsız yönetiminde idi. Şeyh bağımsızlığını sürdürebilmek için, İngilizlere yakınlık duyuyor ve Vilâyetle olan irtibatında ilgisiz kalıyordu.

İngilizler şeyhin eğilimine yakınlık göstererek, şeyh ile hükümet arasında ara buluculuğa başlamışlardı. Subhi Paşa asker göndererek şeyhin defedilmesi teşebbüsünde bulundu. Ancak Ordu Müşirinin bazı mahzurlar ileriye sürmesi sonucu, yapılan teşebbüs sonuçsuz kaldı.

Bunun üzerine Suphi Paşa Salahiye kürtlerinden jandarma adı altında 2000 süvari hazırlayarak Şeyh'i kasabadan uzaklaştırdı ve buraya bir kaymakam tâyin etti. Fakat bu cesur hareket, zamanın Sadrazamı Mütercim Ahmet Rüştî Paşa'nın düşüncesine uygun gelmediği için, Suphi Paşa'nın görevden alınmasını sağlamıştır.

Suphi Paşa, 18 Zilkade H.1280/M.1872'de üçüncü defa Şurâyı Devlet (Danıştay) üyeliğine getirilmiştir. 24 Muharrem H.1290/M.1873 tarihinde 10.000 kuruş işsizlik maaşı ile görevinden ayrılmıştır.

51. O vakit doğuşu (tayini) Şam'ın sabahı oldu. Suriye bayram yapısın nusrainı Cevdet Paşa'nın söylediği rivayet edilir.

Zilkade H.1292/M.1875'de Mahkeme-i İstinâf Birinci Başkanlığında; Ahmet Vefik Paşa'nın Başvekaleti zamanında, 1 Safer H.1295/M.1878'de Maarif Vekâletiyle birleştirilen Evkaf-ı Hümayun Nezaretlerine ikinci defa tayin edilmiş ve 15 Rebiyülâhir H.1295/M.1878'de bu görevden alınmıştır.

3. Zilkade H.1296/M.1878'de üçüncü defa Evkaf-ı Hümayun, 8 Cemaziyelâhire H.1297/M.1879'da Maliye, 23 Muharrem H.1298/M.1880'de dördüncü defa Evkaf-ı Hümayun, bilâhare ikinci defa Maliye ve Ahmet Vefik Paşa'nın ikinci kez Başbakanlığı sırasında, 14 Muharrem H.1300/M.1882'de Ticaret Nazırlığına getirilmiştir.

Doğu Rumeli meselesinden dolayı, Said Paşa kabinesinin düşmesi üzerine, 15 Zilhicce H.1302/M.1884'de Ticaret Nazırlığı görevinden ayrılmıştır. 17 Zilhicce H.1302/M.1884'de beşinci kez Evkaf-ı Hümayun Nazırlığına atanmıştır.

11 Rebiyülâhir H.1303/M.1885'de vefat etmiş, Sultan II. Mahmut Han'ın türbesi haziresine defnedilmiştir.

Doğu ve Batı ilimlerine, Arap, Fars, Fransız ve Yunan dillerine tarih ve âsârî âtika bilgisine vâkıf idi. İbni Haldun Tarihi⁽⁵²⁾'nin bir kısmını "Miftah'ul-İbn" ismiyle tercüme, Selefgiyan ve Eşkâniyân Hükümetlerinin tarihini "Tekemmület'il-İbn" adıyla yazarak neşretmiştir. "Hakayık'ül-Kelâm fi Tarihi Ehlî İslâm" isimli eserinin yalnız birinci cildi basılabılmıştır.

Mali konuların ıslahına dair, Sultan Abdulaziz Han'a takdim ettiği, Zilkade H.1281/M.1864 tarihli "Lâyiha", basılmış, kıymetli bir rapordur.

Ölümünden sonra miras bıraktığı mal varlığı arasında, çok sayıda kıymetli kitap çıkmıştır. Senelerce uğraşarak topladığı para koleksiyonu nadirattan idi. İstanbul'a gelen Avrupalı uzmanlar, Suphi Paşa'ya müracaat ederek, bu koleksiyonu gezerlerdi.

Suphi Paşa'nın çok sayıda çocuğu vardı. Büyük oğlu edip ve şairlerden Ayetullah Bey'dir. Rusya muhasarasında Erzurum Vilâyeti Mektupculuğunda bulunmuş, buradan Erzincan'a giderken "Tercan" da Rebiyülâhir H.1295/M.1878'de tifo-dan vefat etmiştir.

Abdullâtif Suphi Paşa'nın Nazırlık Döneminde gerçekleştirdiği hizmetler:

Cami, mescit, mektep ve vakıf idare binaları ile buralarda görevli personelin ayrıca çalışmaksızın geçimini vakıf gelirlerinden sağlayan mürtezi-kanın durumlarını teftiş etmek üzere, Nezaret bünyesinde bir teftiş şubesi kurdurmuştur.

Ayasotya Camiinde yeni kapılar açılması için, 9 Cemaziyelâhire H.1299/M.1881'de irade-i seniye çıkartılmış; Mebani-i diniye ve hayriyeden bazıları tamir edilmiştir.

EBU BEKİR MÜMTAZ EFENDİ

Balmumcu esnafından, Eğinli el-hac Mustafa Ağa⁽⁵³⁾'nin oğludur. İstanbul'da doğmuştur. Divanı Humayun Kalemine girerek, önemli yazılar katibi oldu ve kendisine Hacılık rütbesi verildi. Firari İakabiyle şöhret bulan Ahmet Fevzi Paşa'ya Divan Katibi, Şevval H.1247/M.1831'de Kağıt Endurun Emmini oldu. Asâkiri Hassa Müşiri Ahmet Fevzi Paşa'nın kontrolünde inşa ettirilen, Unkapanı köprüsünün Recep H.1252/M.1836'de resmi açış töreninde, Ebu Bekir Mümtaz Efendi, Divan katibi bulunuyordu. Bu sayede hâki pâ-y-i, şâhâneye yüzi sürmüş ve kendisine rütbe-i saliseye mahsus, nişan ihсан edilmiştir.

Daha sonra, Amedi kaleminde memur iken, H.1253/M.1837'de Sakız'a sürgüne gönderilmiştir.

Bu olay, Lutfi Tarihinde şöyle anlatılmaktadır⁽⁵⁴⁾:

"Perteve Paşa'nın damadı Vassaf Efendi'nin görevden uzaklaştırılmasını müteakip, Kaptanı Derya Ahmet Fevzi Paşa'nın Divan katipliğiyle meşhur olan Mümtaz Efendi de Sakız'a gönderilmiştir. Merhum Perteve Paşa ile Ahmet Fevzi Paşa arasında bulunan rekabetten, Ahmet Fevzi Paşa'ya dokunan serpintiye divan katibi Mümtaz Efendi göğüs germiştir. Şöyleki, Mümtaz Efendi zahirde divan katibi batında ise Fevzi Paşa'nın gizli ve mahrem işlerinin danışmanı idi. Efendisine isnad olunan her şeyi fedakârâne bir şekilde kendisi yüklenmiştir. Hatta ibret olsun diye Sakız'a gönderilmesini tensip edip, sürgün fermanını kendisinin yazdığı muhakkaktır"⁽⁵⁵⁾.

Sürgünden kurtulduktan sonra yine, Bakanlar Kurulu Başkatipliği görevine devam etmiştir. Divanı Hümayun Beylikcisi Şekip Efendi'nin Londra Sefaretine atanması üzerine, Muharrem H.1256/M.1840'da Beylikci vekaletine tayin edildi ve bu hizmete ait rütbe-i saniye nişanı verildi.

27 Cemaziyelâhire H.1256/M.1840'da Amedi-i Divanı Hümayun, Safer H.1263/M.1846'da Serasker Müsteşarı oldu. 13 Cemaziyelâhire H.1264/M.1847'de bu görevden alındı.

52. İbni Haldun Tarihini Mısır'da iken Mehmet Ali Paşa'nın teşviki ile tercümeye başladığını, ancak mesguliyetinin fazlalığı yüzünden tamamlayamadığını, İstanbul'a nakil mekân ettikten sonra "Miftah'ul-İbn"i İkmal ve neşrettğini Suphi Paşa, kitabın önsözünde söylemektedir.

53. Mümtaz Efendi Bakanlar Kurulu Başkatipliği iken, H.1261/M.1845'de babasına İstabl-ı Âmir (saray ahiri amiri) payesi verilmiştir.

54. Tarih-i Lütüf, C.V, S.92

55. Mümtaz Efendi'nin geçmişte yakın dostu olan bir kişi, bu konuyu şöyle anlatmaktadır. Divan kaleminin mühim yazıcılarından bulunduğu sırada sürgüne gönderilip fermanının kendisi tarafından yazıldığı söylenirse de bu doğru değildir. Fermanı yanında oturan bir arkadaşı yazmıştır. Fakat Mümtaz Efendi katliyen renk vermemiştir. Sürgün sebebi olarak ise, Ahmet Fevzi Paşa'nın firarı meselesi anlatılmıştır.

Ebubekir Mümtaz Efendi

8 Cemaziyelâhire H.1266/M.1849'da Meclisi Vâlâ'yı Ahkamı Adliye üyeliğine atandı ve H.1273/M.1857'de Meclisi Vâlâ Azalığı üzerinde kalmak üzere, Meclisi Muhasebe-i Maliye Başkanlığına atandı ve Rebiyulevvel H.1275/M.1858'de bu görevden ayrıldı.

3 Ramazan H.1275/M.1858'de Maliye Müsteşarlığına, 14 Rebiyülâhir H.1278/M.1861 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezaretine, 20 Cemaziyel ulâ H.1278/M.1861'de Maliye Nezaretine, 1 Zilhicce H.1278/M.1861'de Sadaret Müsteşarlığına tayin edildi. Şaban H.1279/M.1862'de birinci rütbe mecidi, Zilkade H.1281/M.1864'de birinci rütbe Osmanî nişanları verildi.

11 Zilkade H.1284/M.1867'de Deâvi (Adalet) Nezaretine, 28 Rebiyülâhir H.1278/M.1861'de Mısır Kapı Kethüdalığına atandı.

18 Zilkade H.1287/M.1870'de vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevihanesi mezarlığına defnedilmiştir.

Hattı Rık'ada mahir idi. Çocukları sabık Defteri Hakani Nazırı kıymetli vezirlerden Alı Rıza Paşa⁽⁵⁶⁾ merhum ile Şehir Eminliğinden emekli Reşit Paşa'dır.

AHMET VEFİK PAŞA

Memuruni İslâmi'den ilk defa Divanı Hümayun Tercümanı tayin olunan mühtedi Yahyi Hacı Efendi'nin evlâdı, Paris Sefareti maslahat gûzarlığında bulunmuş olan Ruhiddin Efendi'nin oğludur. 23 Şevval H.1238/M.1822'de İstanbul'da doğmuştur. H.1247/M.1821'de Mühendishane-i Berriyy-i Hümayuna girmiştir. Öğrenimini bitirmeden, Paris Sefaretine atanmış bulunan Mustafa Re-

şit Paşa'nın maiyetinde, H.1250/M.1834'de babasıyla beraber Paris'e gitmiş, orada Sen-lui Lisesinde öğrenimine devam etmiştir.

H.1253/M.1837'de Bab-ı âli Tercüme Odasına, hâcelik rütbesiyle tayin edildi. Rütbesi H.1256/M.1840'da rabiaya yükseltildi ve Sefaret katibi olarak Londra'ya gönderildi. H.1258/M.1842'de Özel memuriyetle Sırbistan'a yollandı. Dönüşünde 1.500 kuruş aylıkla Tercüme Odası birinci sınıf halifelğine getirildi ve yolcu pasaportları muayene müdürlüğü görevi verildi.

H.1259/M.1843'de tabiyetlerin belirlenmesi göreviyle İzmir'e gönderildi. H.1261/M.1845'de buradan döndü. Rütbe-i Salise ve 2000 kuruş aylıkla Tercüme Odası Mümeyyizi oldu.

H.1264/M.1847'de teftiş için tekrar İzmir'e gitti ve dönüşünde 2000 kuruş aylıkla 1 nci sınıf tercümanlığa atandı.

H.1265/M.1848'de 2.500 kuruş maaşla Macaristan Mültecileri mes'elesi memurluğuna, daha sonra 3500 kuruş aylıkla Memleketin fevkalâde komserliğine, Şaban H.1267/M.1850'de Encümeni Danış Üyeliğine; Ramazan H.1267/M.1850'de rütbe-i ulâ sınıfı sanisi verilerek, 4500 kuruş maaş ve 10.000 kuruş salıye ile Tahran Sefaretine tayin edildi.

Ahmet Vefik Paşa

H.1271/M.1854'de Bağdat ve Kürdistan hududunun teftişine, 18 Rebiyülâhir H.1271/M.1856'de rütbe-i ulâ sınıfı ulâ verilerek, 22.000 kuruş aylıkla Meclisi Vâlâyı Ahkamı Adliye Üyeliğine atandı. Ayrıca Paşa'ya ikinci rütbe mecidi nişan verildi.

18 Recep H.1273/M.1856'da Meclisi Vâlâ Üyeliği uhdesinde kalmak üzere 25.000 kuruş maaş ve rütbe-i bâlâ ile Deâvi (Adalet) Nezaretine, Muharrem H.1274/M.1857'de 15.000 kuruş maaşla ikinci defa Meclisi Vâlâ Üyeliğine, H.1277/M.1860'da 15.000 frank aylıkla Paris Sefaretine bir yıl sonra Pariste münakit mükâleme Meclisi Murahhas üyeliğine, H.1278/M.1861'de üçüncü defa Meclisi Vâlâ Azalığına, 20 Cemaziyelulâ H.1278/M.1861'de 30.000 kuruş aylıkla Evkaf-ı Hümayun Nezaretine, Zilhicce H.1278/M.1861'de aynı aylıkla yeni kurulan Divanı Muhasebât Başkanlığına atanarak, ikinci rütbe Osmanî nişanı verilmiştir.

22 Zilhicce H.1279/M.1862'de özel bir memuriyetle Belgrat'a gönderilmiştir. Ramazan H.1279/M.1862'de dördüncü defa Meclisi Vâlâ üyeliğine getirilmiştir. Bir müddet Darul-fünun'da Hikmet tarihi dersleri okutmuştur.

Şevval H.1279/M.1862'de Anadolu ve Rume- li'ne müfettişler gönderildiği sırada, aylığına 35.000 kuruş zam yapılarak, Anadolu sağkol ciheti müfettişliğine tayin edilmiştir(57). Cemaziyelahire H. 1281/M.1864'de bu görevden alınarak, 5000 kuruş işsizlik aylığı tahsis edilmiştir.

10 Recep H.1288/M.1871'de 40.000 kuruş aylıkla Rüşumât Emanetine atanmış, 4 Şaban H.1288/M.1871'de birinci rütbe mecidi nişanı verilmiştir.

14 Zilkade H.1288/M.1871'de Sadaret Müsteşarlığına, 8 Rebiyülâhîr H.1289/M.1872'de Maarif Nezaretine, 4 Şevval H. 1289/M. 1872'de Şurâyı Devlet Azalığına atanmıştır. H.1292/M.1875'de Petersburg Cemiyet-i İlmiyesine gönderilmiştir.

12 Muharrem H. 1294/M. 1877'de ilk defa açılan Meclisi Mebusan'a Başkan seçilmiştir. 12 Rebiyulevvel H. 1294/M. 1877'de Vezirlik Rütbesi ihsan edilmiştir.

17 Şaban H.1294/M.1877'de 30.000 kuruş aylıkla Edirne Valiliğine, 24 Zilhicce H.1294/M. 1877'de Hey'eti A'yân Azalığına, 7 Muharrem H.1295/M.1878'de Ahmet Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında, ikinci defa Maarif Nezaretine getirilmiştir.

Mirâtı Hakikat(58)'de bu konuda şöyle denilmektedir;

"Sadrâzam Ahmet Paşa'nın görevden alınması planlandığı sırada; Bolayır Komutanı Süleyman Paşa'nın, mebuslardan Edirne'li Rasim Bey ile İzmir'li Ahmet Efendi'ye Padişah'la Erkânı Devlet arasındaki uyumsuzluğun, savaşın kaybedilmesine sebep olduğu hakkında mektuplar yazdığı öğrenilmiştir. Meclisi Mebusanın toplantılarına devam etmesinin, Saltanat aleyhinde bir fitnenin zuhuruna yol açacağı kuvvetle tahmin edildiğinden, Meclisi Umuminin kavgâ ve gürültüsüz tatile sokulmasına Padişah tarafından özel önem atfedilmiştir. Böyle Tehlikeli bir işi sonuçlandırmaya, mevcut vekil-

ler arasında Ahmet Vefik Paşa'dan başka ehil birisini bulamadığı için, müşarunileyhi makamı sadarete getirmeye karar vermiştir.

Mabeyni Hümayuna çağrılarak Ahmet Vefik Paşa'ya Sadrazamlığa getirildiği müjdelenmiştir. Burada, Ahmet Vefik Paşa, tevcih edilen görevin kabulü için üç şart arzetmiştir. Birincisi, Sadaret isminin Başvekâlete çevrilerek mes'uliyeti vükelâ usulünün kabulü. İkincisi Damad Mahmud Paşa'nın Tophane Müşirliği'nden ve Said Paşa'nın da Dahiliye Nezaretinden alınarak mezkûr Nezaretin Başvekâlete bağlanması. Üçüncüsü de toplum huzurunu bozucu durumların zuhuru halinde, tekliflerinin Makâmı saltanatca tasvib edilerek uygulamaya koymasına müsaade edilmesi. Teklif Padişah tarafından aynen benimsenerek kabul edilmiştir."

1 Safer H. 1295/M. 1878'de Dahiliye Nezareti Başvekâlet görevi ile birleştirildi ve müşarun ileyhe 50.000 kuruş aylık tahsis edilerek birinci rütbe Osmanî nişanı tevcih edildi.

"Hattı Hümayun Sureti:

"Kıymetli Başvezirim Ahmet Vefik Paşa,

Hamdi Paşa'nın görevden alınarak yerinin değiştirilmesine lüzum görülmüştür. Kanunumuz iktizasınca vekillerimizin Bakanlıkları ile ilgili işlerde şahsen, genel konularda da topluca sorumluluklarının bulunması tabiidir. Bakanların mes'uliyetleri ile ilgili bu genel prensipler uyarınca, vekillerin şahsi sorumlulukları altında yapılan işlerin, tasdik edilmek üzere tarafımızdan arzedilmesi, olağan bir durumdur. Bunun haricinde, Meclisi Vükûlâda topluca müzakere olunan hususların kararnamelerini, Meclisi Mebusân'ın tanzim ve Meclisi A'yân'ın tasdik edeceği kanunları huzurumuza takdime aracı olmak, ayrıca Meclisi Vükelâyâ Başkanlık etmek üzere; liyakat, ehliyet ve dürüstlüğünüz sebebiyle Sadaretin kaldırılarak yerine ihdas edilen Başvekillik görevine atanmanız uygun görülmüştür. Başvekâletle birleştirilen Dahiliye Nezareti görevi de uhdenize tevcih edilmiştir.

Meşihat, Seraskerlik, Hariciye, Bahriye Adliye Nezaretlerine, Şurâyı Devlet Başkanlığına Tophane Müşirliğine, Maliye, Evkâf, Maarif, Nafta, Ticaret Nezaretleri Vekillerine atanmaları kararlaştırılan zevatın tayinleri, tarafımızdan tasdik edilmiştir. Acele ilân edilsin. Cenabı Hak Muvaffak buyura 1 Safer H.1295/M.1878"

Ahmet Vefik Paşa'nın Başvekâleti en buhranlı bir zamana tesadüf etmektedir. Rusya Devleti, Büyük Çekmece'den hattı mütareke tâyin etmekle, Pâytaht tazyik altında kalmıştır. İstanbul'a Rume- li'den 200.000'in üzerinde göçmen gelmiştir.

Harp durumundan dolayı Devletin gelirleri toplanamamış, Hazine-i Maliye şiddetli müzayakaya giriftar olmuş, ihtiyaçların temininde büyük zorluklar meydana gelmiştir. Ahmet Vefik Paşa Devletin mütareke istemeye ve sulh yapmaya neden mecbur kaldığını gösteren beyannameyi,

57. Ahmet Vefik Efendi İzmir'de teftişle meşgul olduğu sırada, ehâlî tarafından verilen şikâyet dilekçeleri o derece çok olmuş ki İzmir'de dilekçe yazacak kağıt kalmamıştır. Kağıt, temini için, İstanbul'a müracaat edilmiş olduğu, o zamanki gazetelerde görülmüştür.

58. Mirâtı Hakikat, C. III, s. 60

bizzat Meclisi Mebusan ve A'yân'e tebliğ ederek, Meclisi Umumiye kapatmıştır. Mebuslardan, Rasım Ahmet Efendi, Mustafa Bey ve Yusuf Efendileri, memleketlerine göndermiştir. İmkanlı nisbetinde elde edilen gelirlerden Devlet Hazinesine para toplamış, Rumeli'den gelen göçmenleri Anadolu'ya göndererek, uygun yerlere iskân ettirmiştir. Halkın ve askeriyenin ihtiyaçlarını temine çaba sarfetmiştir.

Bir kısım vekillerle anlaşarak, Padişah'ı tahttan indirmeyi tasarladığı söylentilerinin, Padişah'ın kulağına gitmesi üzerine, 15 Rebiyulâhir H.1295/M. 1878'de Sadrazamlık görevinden alınmıştır(59).

11 Safer H. 1296/M. 1878'de 25.000 kuruş aylıkla Hüdavendigâr (Bursa) Valiliğine atanmıştır. Mektupçu, A'şâr Müdürü ile Kaimmakamları keyfi olarak görevden alması ve bu hususa dair Bab-ı âli'den istenen hususlara cevap vermemesi üzerine Zilhicce H.299/M.1881'de görevinden alınmıştır.

19 Muharrem H.1300/M.1882'de ikinci defa Başvekâlete atanarak murassa osmani nişanı ile taltif edilmiştir.

Hattı Hümayun suretidir:

"Kıymetli Başvezirim Ahmet Vefik Paşa,

Said Paşa görülen lüzum üzerine görevden alınarak yerine, Başvekâlet hizmeti mühimmesi malum tecrübeniz sebebiyle uhdenize tevfiiz ve ihale kılınmıştır. Değerli Vekillerimizle birlikte uyum içerisinde ve verimli bir çalışma yapılsın. Cenabı Hak mazharı tevfiik buyura. Amin 19 Muharrem H.1300/M.1882" 21 Muharrem H.1300/M.1882'de bu görevden alınmıştır.

Emekli olarak Rumeli Hisarındaki yalısında ikamet etmekte iken, 22 Şaban H.1308'de vefat etmiştir. Vasiyeti gereğince Rumeli Hisarında Kalyan Kabristanına defnedilmiştir.

Ahmet Vefik Paşa, Öğrenim görmüş Osmanlılar arasında seçkin bir mevkie sahiptir. Arapça, Farsça, Fransızca, Latince ve İtalyanca dillerini konuşur ve yazardı.

Rusca, Almanca, İngilizce ve Eski Yunanca dillerini anlardı. Ayrıca Çağatay ve İbrani dilleri hakkında da araştırmalar yapmıştır.

Rumelihisarı tepesindeki kütüphanesi(60)'nde çeşitli dillerde yazılmış birçok kıymetli kitap mevcuttu.

Ahmet Vefik Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında, Memleketimizde ilk defa Devlet Yıllığı çıkartılmaya başlanmıştır. Moliyer'in komedyalarını tercüme ederek, Bursa Valisi bulunduğu sırada sahneye köydürmüştür. "*Fezleke-i Tarihi Osmani*", "*Lehçe-i Osmani*" "*Dürubu Emsâl*" isimlerindeki eserleriyle "*Telemâk*", "*Jil Belâsı*" adlı tercüme matbudur. İlimdeki şöhreti Avrupa bilim adamları arasında da bilinmekte idi. İstanbul'a gelen seçkin yabancılar, Paşa'yı ziyaret ederek sohbetlerinde

bulunurlar ve hoşnut kalırlardı.

Milli kıyafetin muhafaza edilmesine itina gösterirdi. Yazın ketenden kışın pamuktan gömlek, yerli alacadan entari giyer, beline desenli ipek kuşak bağlar, yazın ince cübbe kışın kürk giyinirdi. Başında takke, üstünde mavi püsküllü büyük fes ve gözünde tek gözlük bulunurdu. Ziyaretine gelen yerli ve yabancıları, kim olursa olsun bu kıyafetle kabul ederdi.

Çok sinirli olduğu için, düşman sahibi olmuştur. Sakin zamanlarında muhataplarını güzel yüzle karşılar ve onları memnun ederdi. Dünya musibetlerine karşı fevkalade mütehammildi. Konuşması ve hareketleri başkalarına benzemezdi. Nev'i şahsına mahsus, ender rastlanan bir karaktere sahipti. Bu özelliğinden dolayı, halk kendisine hayretle bakar, hakkında ileri geri konuşurdu. Halka garip görünmekle beraber belirli bir mesleği vardı. Namus ve iffet sahibi idi. Ölümünden sonra, ömrünün son anlarını birlikte geçirdiği kitapları, köhne bir evi ve bir kaç asâri atika olan eşyasından başka bir şey bırakmadığı, görülmüştür. Nefsine hakim olmakla beraber, halk arasında hoş karşılanmayan örf ve adete aykırı davranışlarda bulunmaktan ve yönetimi eleştirmekten çekinmezdi. Ahmet Vefik Paşa'ya bir çok fıkra isnat olunur. Bunların ekseriyeti doğrudur.

Camilerde mihrabın yanında duran minare boyundaki mumlar büyük paralarla yaptırılmış olmalarına rağmen, ancak kandil kadar ışık vermekte olduğunu düşünerek, Evkaf Nazırlığı döneminde Süleymaniye Camii tamir edilirken, bu mumları kaldırarak yerlerine sis olmak üzere aynı görünümde ahşap maketler koymak istemiştir. Ancak bazı çevrelerce, sanki dini kurallardan bir kısmını değiştirmeye çalıştığına şikayette bulunulmuştur. Bunun üzerine mumlar eski halinde bırakılmıştır.

Dersaadet (İstanbul)'de bulunan Mekke ve Medine'lilerin yıllık istihkaklarını almak üzere Makamı Nezarete müracaatlarında, Evkaf Nazırı bulunan Ahmet Vefik Paşa; "*oturduğunuz yerden para alıyorsunuz. Buna ne hakkınız var? Beyt'ül-mal sizin geçim kaynağımız mıdır? vermeyeceğim*" demiştir. Bunun üzerine aynı şahıslar Bab-ı âliye giderek, Sadaret kaimmakamı Yusuf Kamil Paşa'ya şikâyetinde bulunmuşlardır. Yusuf Kamil Paşa, Ahmet Vefik Paşa'yı Bab-ı âli'ye çağırarak "*nice asırlardan beri muhafaza edilen bir kaide aniden nasıl değiştirilir? Mu'tad olan usule riayet ediniz*" demiş ve Ahmet Vefik Paşa da gereğini yapmıştır.

Ahmet Vefik Paşa Sadaret Müsteşarı iken, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, durmadan Paşa'yı huzuruna çağırarak, günlük emirleri verir-

59. Mirâti Hakikat, C.111, S.129

60. Bu kütüphane binası, eski Adliye Nazırı Hüseyin Rıza Paşa tarafından satın alınmak suretiyle, yine kütüphane olarak kullanılmıştır.

miş, bu durumdan rahatsız olan Ahmet Vefik Paşa, müsteşarlık odasını kilitleyerek, davetle görevli personeli odasına sokmamıştır. Bunun üzerine Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, sürekli olarak Paşayı huzuruna çağırmaktan vazgeçmiştir.

Bursa Valiliğinde bulunduğu sırada, uzun müddet açıkta kalan ve sefaletle düşen Nahiye Müdürlüğünden biri, Paşa'ya dilekçe vermek isterse de, pul alacak parası bulunmadığından ve pulsuz dilekçenin de kabul edilmeyeceğini bildiğinden, arkadaşlarından birisinin elbisesini giyer ve müşarunileyhin huzuruna çıkar. Yerle beraber temanna ettikten sonra, şifahen şu arzuhali okur.

Huzuru Ali-i Cenabı Vilâyetpenahiye,

"Anlatmak istediğim maruzatım şunlardır:

Kulları, Devlete 40 sene hizmette bulunarak, bağlılığını isbat etmiştir. Uzun senelerden beri açıkta kalarak sefaletle uğramıştır. Bir Nahiye Müdürlüğüne tayinime, müsaade-i Celile-i Vilâyetpanahilerince şâyan buyurulmasıdır. Emri ferman hazreti menlehülemdir. Pul üzerinde fi sene Mayısimza, fılan bendeleri..."

Paşa arzuhali dikkatle dinledikten sonra, tebeşir getirterek, dilekçe sahibine "arkanı dön" der ve elbisesine, gereği yapılmak üzere Defterdarlığa yazarak, Defterdara gitmesini emreder. Dilekçe sahibi ciddiyetini bozmadan defterdara gider. Selâm verdikten sonra arkasını çevirir. Defterdar Kemâl Bey hayretle havaleyi okuduktan sonra, Paşa'ya gidip "seyyar bir havalenizi aldım. Ne ferman buyurulur" der. Paşa "herif pul parası bile tedarikten aciz kaldığını anlatmak için bana şifahen arzuhal verdi. Bende sana havale ettim. Açık bir yer bul tayin et" der. Defterdar da aldığı emri yerine getirir.

Biraz mubalağalı olmakla beraber, bu fıkranın doğruluğu tevsik edilmiştir. Dilekçenin verilmiş şekline göre yapılan işlem, akla uygun ve takdire şayandır.

İSMAİL HAKKI PAŞA

Umuru Nafia Meclisi Başkanı Uzun Salih Efendi'nin oğludur. H.1234/M.1818'de İstanbul'da doğmuştur. Sadaret Mektubu kaleminde yetişdikten sonra, Şaban H.1266/M.1849'da Raşit Paşa'nın da yardımıyla, rütbe-i saniye sınıfı evvel mütemâyizi verilerek, Mabeyni Hümayun Beşinci Katipliğine getirilmiştir. Cemaziyelula H.1271/M.1854'de Rütbe-i ulâ sınıfı ulâ ile Mabeyni Hümayun Başkatipliğine atanmış, 29 Muharrem H.1278 M.1861'de ünvanı değiştirilerek, birinci rütbe mecidî, 8 cemaziyelula H.1278/M.1861'de de birinci rütbe osmani nişanı verilmiştir.

Sultan Abdulaziz Han'ın tahta çıkmasında, Başkatiplik görevinde bırakılmıştır. 20 Cemaziye-

İsmail Hakkı Paşa

lula H.1278/M.1861'de rütbe-i bâlâ ile Sadaret Müsteşarı, 2 Zilhicce H.1278/M.1861'de Evkafı Hümayun Nazırı, 25 Safer H.1280/M.1863'de Hazine-i Hassa Nazırı olmuş 14 Cemaziyelula H.1280 M.1863'de bu son göreve ilaveten Mabeyni Hümayun Nazırlığı da kendisine verilmiştir. 8 Rebiyulevvel H.1281/M.1864'de Mabeyni Hümayun Müşirliği ünvanıyla birlikte rütbe-i vezaret ihсан olunmuştur.

Kaptanı Derya'nın işlemlerini yürütmek ve baştan başa donanmanın komutasını idare etmek üzere, Tersanenin maliye işleri, yeni kurulan Bahriye Nezaretine bağlanmış, H.1283/M.1866 tarihinde, Hazine-i Hassa Nezaretine ilaveten bu nezaret görevi de İsmail Hakkı Paşa'ya tevcih edilmiştir.

Daha sonra Hazine-i Hassa Nezareti ünvanından vazgeçilerek, Paşa'ya "Mabeyni Hümayun Müşiri" denilmesi ve Murassa Osmani Nişanı verilmesi kararlaştırılmıştır.

18 Zilkade H.1284/M.1867'de 50 yaşında iken veremden vefat etmiştir. Eyüp'de babasının kabri civarına defnedilmiştir.

Terbiyeli, nazik, gayretli idi. Damadı Mahkeme-i Temyiz Baş Savcısı Merhum Lebib Efendi, oğlu Meclisi Sıhhiye üyelerinden Başkatip Sait Beyefendidir.

İsmail Hakkı Paşa'nın Evkaf Nazırı bulunduğu dönemde Sadaret Makamına yazdığı 28 Muharrem H. 1280/M. 1863 (2 Temmuz H. 1270/M. 1862) tarihli tezkere'de bu tarihe kadar taşrada isimleri bilinen Evkaf Müdürlüklerinin 7.941.414 kuruş parayı zimmetlerine geçirdiklerini Nezaret'te kayıtları bulunmayan Evkaf Müdürlüklerinin zimmetlerine

geçirttikleri miktarın ise, bu paranın birkaç misline ulaştığını arzetmiştir. Bunun üzerine, zimmetine para geçirdiği bilinen kişilerin kefillerinden bu paraların tahsili için, irade-i seniye sadır olmuştur.

Bunun haricinde bir takım mescid, medrese ve mektep tamir edilmiştir.

ABDULHAMİD FERİD PAŞA

Deri tüccarlarından Mustafa Efendi'nin oğludur. H.1230/M.1814'de İstanbul-Kocamustafapaşa semtinde doğmuştur. Divanı Hümayun Kalemine girerek, mühim evrak yazıcılarından olmuştur. H.1251/M.1835'de kendisine hâcelik rütbesi tevcih olunmuştur. Bilâhare Sadaret Mektubu Kalemine H.1250/M.1839'da da Amedi odasına nakledilmiştir. Arzedilen ma'ruzâtın yazı sitili, Sultan Abdulmecid Han'ın nazarı dikkatini çektiğinden hattatını tahkik ettirmiştir. H.1257/M.1841'de Bab-ı âli'ye mutad teşriflerinde, sıraya geçerek selâm duran katipler arasından, müşarun ileyhe dikkatle bakarak ismini sordurmuştur. Hüsnü hattını beğendiği Ferid Efendi olduğunu öğrenince, ertesi günü, Mabeyni Hümayun Üçüncü katipliğine görevlendirmiştir. Bir müddet sonra ikinci katipliğine, Recep H.1264/M.1847'de Ali Şefik Paşa'nın yerine, rütbe-i ulâ ile Başkatipliğe tayin edilmiş, H.1265/M.1848'de imtiyaz nişanı ihсан olunmuştur.

Said Paşa'nın Mısır Valiliğine tayini hakkındaki ferman-ı âliyi götürmek üzere Mısır'a gitmiş, Vali-i müşarun ileyhe ile birlikte 26 Zilkade H.1270'de İstanbul'a dönmüştür.

Hakkındaki teveccüh ve emniyeti Şahaneyi, kendi menfaatlerine aykırı gören bazı nüfuz sahibi kimselerin zorlaması üzerine, Mabeyni Hümayun Başkatipliğinden alınmasına üzülen müsaade edilmiştir. 12 Cemaziyelula H.1271/M.1854'de Rütbe-i bâlâ ile asakiri Nizamiye-i Şâhâne (serasker) Müsteşarlığına, 13 Muharrem H.1278/M.1861'de bu göreve ilâveten Masarıfâtı Askeriye Nezaretine tayin edilerek, Ramazan H.1278/M.1861'de ikinci rütbe osmani nişanı verilmiştir.

19 Ramazan H.1279/M.1862'de Meclisi Vâlâ-yı Ahkâmı Adliye Üyeliğine, 3 Rebiyülâhîr H.1280/M.1863 tarihinde Evkâfı Hümayun Nezaretine, 19 Cemaziyelula H.1282/M.1865'de ikinci defa, Meclisi Vâlâ Üyeliğine, 4 Rebiyulula H.1283 M.1866'da Adile Sultan'ın Kethüdalığı ile beraber ikinci defa Evkâfı hümayun Nezaretine, 11 Zilkade H.1284/M.1867'de kurulan Şurayı Devlet Üyeliğine 19 Zilkade H.1284/M.1867'de de Sadaret Müsteşarlığına atanmıştır.

Müsteşarlığa doğrudan doğruya Padişah tarafından tayin edilmesinden dolayı, Sadrazam Ali Paşa, bu durumdan memnun olmayarak, Müsteşarlığı kaldırmış ve Dahiliye Nezareti'ni kumuş-

tur. Şirvanizade Reşit Paşa'yı bu Nazırlığa tayin ettirmiştir.

1 Cemaziyelâhîre H.1286/M.1689'da Divanı Ahkâmı Adliye'de yeniden açılan Mahkeme-i Nizamiye Başkanlığına, Rebiyülâhîr H.1287/M.1870'de Divanı Ahkâmı Adliye İcra Cemiyeti Başkanlığına, 15 Şevval H.1287/M.1870'de Padişah'ın Annesinin kethüdalığına tayin olunmuştur. 3 Zilkade H.1287/M.1870'de İcra Cemiyeti Başkanlığı görevinden ayrılmıştır.

29 Rebiyulula H.1288/M.1871'de Kethüdalığa ilâveten rütbe-i Vezaretle Hazine-i Hassa Nezaretine, 15 Cemaziyelâhîre H.1288/M.1871'de yine Kethüdalıkla birlikte Bahriye Nezaretine getirilmiştir.

Abdulhamid Ferid Paşa

4 Ramazan H.1288/M.1871'de Kethüdalık uhdesinde kalmak üzere, Mabeyni Hümayun Müşiri ve Bahriye Nezaretine tayin olunan Suriye Valisi Esat Paşa'nın gelişine kadar, 20 Zilhicce H.1291/M.1874'de Bahriye Nazır Vekilliği görevi de Paşa'ya verilmiştir. Bu sırada Ferid Paşa, murassa osmani ve birinci rütbe mecdi nişanlarını taşıyordu.

29 Muharrem H.1292/M.1875'de vefat etmiştir. Sultan Mahmut türbesi haziresine defnedilmiştir.

Bir zât, yalnız noktalı harfleri saymak suretiyle şu tarihi söylemiştir.

Dedim hüznile tarih

Ferid Paşa vefat etti.

Tarihci Lütfi Efendi de, aşağıdaki tarihi tanzim etmiştir.

Muammer olsa da asrın Ferid'i olsa da insan
Gelince "irci"i emri olur menzili res ukba
Cihanın hali mesbuki fena etmekte mahluku
Budur tarihi manduki vefat etdi Ferid Paşa

Zeki, hattat , yönetici ve iffetli idi. Devlet hizmetine girişinden vefatına kadar bir gün bile açıkta kalmamıştır.

İlk zamanlar Mülkiye Nazırı olan pertev Paşa merhumun tavassutuyla meşhur edebiyatçılardan Lebib Efendi'ye damat olmuştur. Oğulları saygıdeğer kişilerden Ahmet İzzettin Bey. Mutasarrıflar-

dan merhum Sadettin Paşa ve Şurâyı Devlet Üyelerinden Şadân Beyefendilerdir. Kızları da vardı. Ziraat Nezareti Müdürlerinden Ahmet Şükrü Paşazade Lebib Beyefendi ile Faziletli vezirlerden Sabık Maarif Nazırı, Damat Mehmet Şerif Paşa kerimzadeleridir.

Abdulhamid Ferid Paşa'nın Evkaf Nazırlığı döneminde, İstanbul ve Taşrada sayısız cami, mes-cid, dergah, mektep, kütüphane, çeşme ve su yolları tamir edilmiştir.